

พุทธวจน

ก้าวย่าง อย่างพุทธะ

อานนท์! ชรรวมก็ดี วินัยก็ดี
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

มหา. ที. ๑๐/๑๕๕/๑๒๘.

อานนท์ ! พวกเธอทั้งหลาย
จงมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ
อย่าเอาสิ่งอื่นเป็นสรณะเลย;
จงมีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะเลย.

มหา. ที. ๑๐/๑๕๕/๑๒๘.

พุทธวจน

| ฉบับ ๓ | **ก้าวอย่างอย่างพุทธะ** |

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๓ ก้าวอย่างอย่างพุทธะ

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน

เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี

ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ

เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาข้อมูลในการทำเพื่อความสะดวกและประหยัด

ติดต่อได้ที่ คุณศรชา โทร.๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑

หรือ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - ๔ มีนาคม - กันยายน ๒๕๕๒

จำนวน ๔๒,๕๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๓ จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

ศิลปกรรม วิษุ เสริมสวัสดิ์ศรี

ที่ปรึกษาศิลปกรรม จำนวน์ ศรีนวล, ธนา วาสักศิริ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโฆษณ์

(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

ดำเนินการพิมพ์โดย บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด

โทรศัพท์ ๐-๒๘๐๐-๒๒๕๒ โทรสาร ๐-๒๘๐๐-๓๖๔๕

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา ในกุศลเจตนาครั้งนี้ เป็นอย่างยิ่ง ที่ได้สร้างเหตุปัจจัยอันเป็นไปเพื่อความเจริญ และความมีอายุยืนยาวแห่งพุทธวจน ด้วยการสืบสายถ่ายทอดคำสอนที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ในส่วนของเรื่องกรรม กับความเข้าใจที่ถูกต้อง สมดังพุทธประสงค์ ที่ต้องการให้มีผู้นำคำสอนของพระองค์ไปศึกษาประพฤติปฏิบัติ เพ่งพิสูจน์ข้ออรรถข้อธรรม เพื่อให้เห็นแจ้งเป็นปัจจุัตถ์ และขยันในการถ่ายทอดบอกสอนกันรุ่นต่อรุ่น สืบ ๆ กันไป

ด้วยเหตุที่ได้กระทำมาแล้วนี้ ของจงเป็นพลวปัจจัยให้ ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือและผู้ที่ได้อ่านศึกษา ฟังได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จผลยังพระนิพพาน สมดังความปรารถนาที่ได้สร้างมาอย่างดีแล้วด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา
พระศรีกฤทธิ โสตุถิฝ โโต

คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ ก้าวอย่างอย่างพุทธะ” ได้จัดทำขึ้น ด้วยปรารถนาเหตุที่ว่า หลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นสิ่งที่ยาก หรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้งๆที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น บริสุทธิ์ บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง อีกทั้งคำสอนนั้น ยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลิโก” คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้น มีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้นมีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึง ปุถุชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้น เมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้ว ก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น

คณะกรรมการวัดนาป่าพง

มิถุนายน ๒๕๕๓

วิจิตรวาทว่า เป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่

ภิกษุ ท! ถ้าภิกษุในธรรมวินัยนี้ จะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า
ข้าพเจ้าฟังมาแล้ว ได้รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์ พระผู้มีพระภาค
ว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัยนี้ เป็นคำสอนของพระศาสดา, ดังนี้,
พวกเขาอย่าเพิ่งรับรอง, อย่าเพิ่งคัดค้าน.

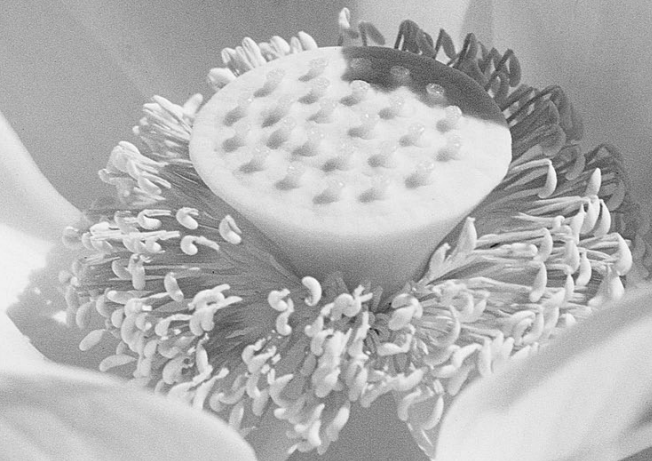
เธอกำหนดเนื้อความนั้นให้ดี แล้วนำไปสอบสวนในสูตร นำไปเทียบเคียงในวินัย,
ถ้าลงกันไม่ได้ เทียบเคียงกันไม่ได้

พึงแน่ใจว่านั่นไม่ใช่คำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน
ภิกษุรูปนั้นจำมาผิด, พวกเขาฟังฟังคำเหล่านั้นเสีย;
ถ้าลงกันได้ เทียบเคียงกันได้

พึงแน่ใจว่า นั่นเป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าแน่แล้ว

ภิกษุรูปนั้นจำมาอย่างดีแล้ว, พวกเขาฟังรับเอาไว้...

คริสต์ที่อนันตเจดีย์, โกลนคร : มหาปรินิพพานสูตร, มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๒.

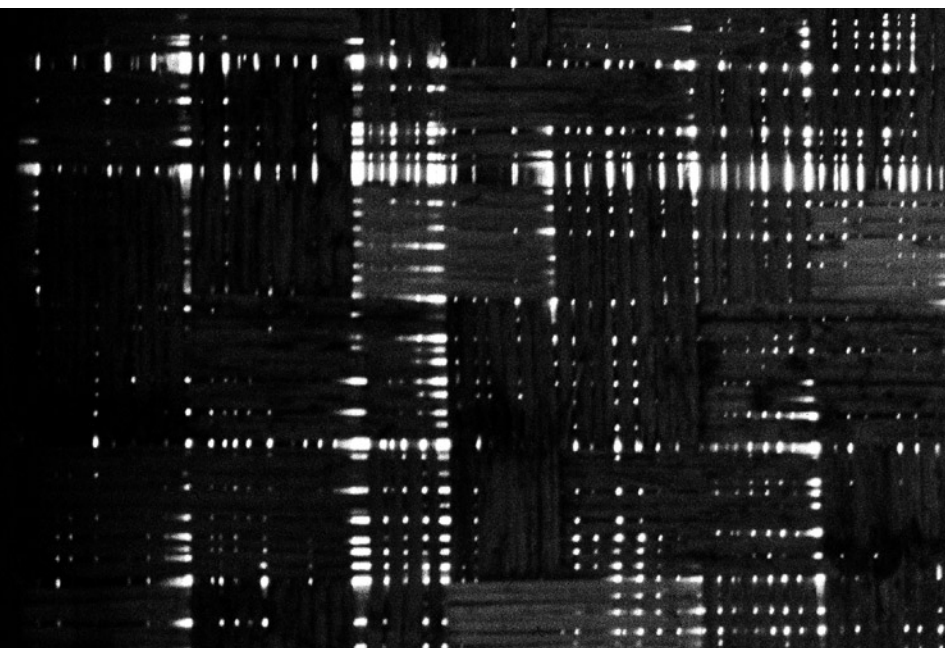

สารบัญ

	หน้า
คำอนุโมทนา	(๑)
คำนำ	(๓)
วิธีตรวจสอบว่าเป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่	(๔)
๑. มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่ฟังผิดๆ	๑
๒. สัตว์เกิดกลับมาเป็นมนุษย์มีน้อย เพราะไม่รู้ร้อยสัจ	๓
๓. การรู้ร้อยสัจเป็นของไม่เหลือวิสัย พระอรหันต์บุคคล จึงมีปริมาณมาก	๕
๔. ให้ฟังตน ฟังธรรม	๘
๕. ผู้ไม่หลงเอาสิ่งอื่นมาเป็นแก่น	๑๑
๖. จะเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ ก็สามารถทำนิพพานให้แจ้งได้	๑๓
๗. รายชื่อแห่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการชูดเกล้า	๑๘
๘. ความทุกข์ของเทวดาและมนุษย์ตามธรรมชาติ	๒๔
๙. เป็นทุกข์เพราะติดอยู่ในอายตนะ	๒๕
๑๐. ความรู้สึก ที่ถึงกับทำให้ออกผนวช	๒๖
๑๑. การทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย	๓๑

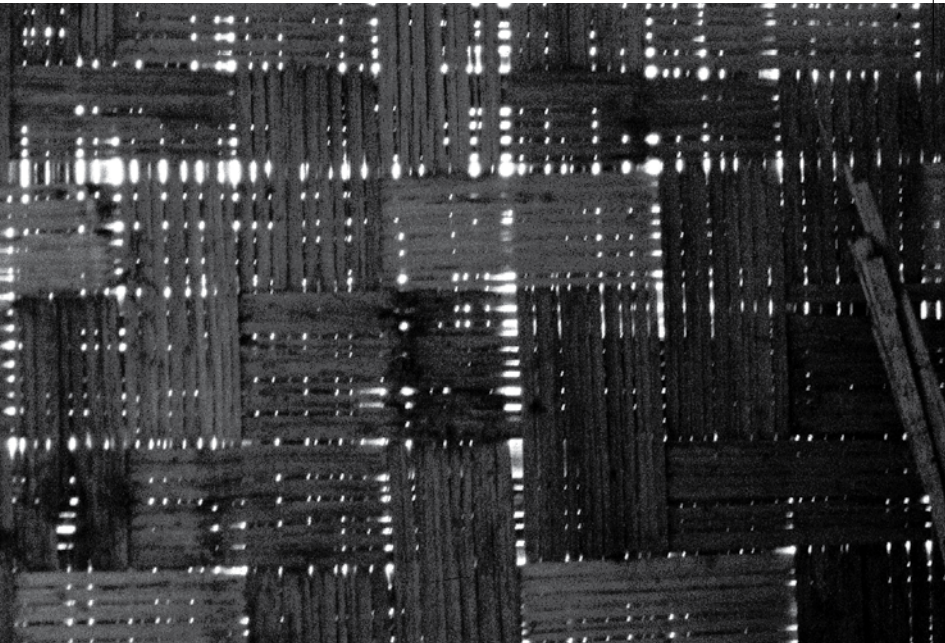
๑๒. บทอธิษฐานจิตเพื่อทำความเพียร	๓๗
๑๓. ลำดับการปฏิบัติเพื่อรู้ตามซึ่งสังขาร	๓๘
๑๔. หลักเกณฑ์การเลือกสถานที่และบุคคล ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ	๔๑
๑๕. ความเพียรเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์	๔๔
๑๖. อาการเกิดแห่งความทุกข์โดยสังเขป	๔๕
๑๗. ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ	๔๖
๑๘. ลักษณะแห่งจิตที่หลุดพ้นด้วยการละนันทิ (อีกนัยหนึ่ง)	๔๗
๑๙. วิธีที่สะดวกสบายเพื่อการดับของกิเลส	๔๘
๒๐. ทิ้งเสียนั้นแหละกลับจะเป็นประโยชน์	๕๓
๒๑. อาการเกิดดับแห่งเวทนา	๕๖
๒๒. ลักษณะหนทางแห่งความหมดจด	๕๘
๒๓. ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด	๖๐
๒๔. สมบัติทุกชั้นคอนใช้เป็นบาทฐานในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด	๖๕
๒๕. อริยสังคีโดยสังเขป (ทรงแสดงด้วยความยึดในชั้น ๕)	๗๑
๒๖. อริยสัง-ปฏิจจสมุปบาท	๗๕
๒๗. ความเป็นโศคบ้านประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	๗๘

๒๘. คุณสมบัติของพระโศดาบัน	๘๒
๒๙. ปาฏิหาริย์ สาม	๙๑
๓๐. ผู้อยู่ใกล้นิพพาน	๙๘
๓๑. ลักษณะแห่งอินทริยภาวนาชั้นเลิศ	๑๐๓
๓๒. สิ้นกิเลสก็แล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าสิ้นไปเท่าไร	๑๐๕
๓๓. ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกจะถึงที่หมายต้องเดินเอาเอง	๑๐๖
๓๔. เหตุให้ไม่ปรินิพพานในปัจจุบัน	๑๐๘
๓๕. หมด “อาหาร” ก็นิพพาน	๑๑๑
๓๖. กฏอทัปปัจจตา หรือ หัวใจปฏิจสมุปบาท	๑๑๔
๓๗. ปฏิจสมุปบาท คือ ธรรมอันเป็นธรรมชาติ อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น	๑๑๕
๓๘. ปัญญา สติ กัมมามรูปดับ เพราะวิญญานดับ	๑๑๘
๓๙. นิพพานเพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ	๑๑๙
๔๐. การปรินิพพาน	๑๒๐
๔๑. ผู้หลุดพ้นได้ เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น	๑๒๑
๔๒. ธรรมเป็นส่วนแห่งวิชา	๑๒๒
๔๓. คำชี้ชวนวิงวอน	๑๒๓

มนุษย์เป็นอันมาก
ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคาม
 เอาแล้ว ย่อมยึดถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง
 สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึ่งของตน ๆ :
 นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั่นไม่ใช่ที่พึ่ง
 อันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้น ๆ เป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมไม่หลุดพ้น
 ไปจากทุกข์ทั้งปวงได้.

ส่วนผู้ใด ที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
 เป็นที่พึ่งแล้ว เห็นอริยสัจทั้งสี่ ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือ
 เห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์, เห็น
 ความกำลั่งงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบด้วย
 องค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบ
 รำดับแห่งทุกข์: นั่นแหละคือ ที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือ ที่พึ่ง
 อันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาที่พื่อนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นไปจาก
 ทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

บทที่ ๒

สัตว์เกิดกลับมาเป็นมนุษย์มีน้อย เพราะไม่รู้อรียสัจ

ภิกษุ ท. ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : ผู้ชนิดหนึ่งที่เราซ่อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้ กับมหาปฐพีนี้ ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปฐพีนั้นแหละเป็นดินที่มากกว่า ผู้ชนิดหนึ่งเท่าที่ทรงซ่อนขึ้นด้วยปลายพระขนานี้ เป็นของมีประมานน้อย. ผู้ชนิดนั้น เมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปฐพี ย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค (ส่วนเสี้ยว)”

ภิกษุ ท. ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น : สัตว์ที่เกิดกลับมาสู่หมู่มนุษย์ มีน้อย; สัตว์ที่เกิดกลับมาเป็นอย่างอื่นจากหมู่มนุษย์ มีมากกว่าโดยแท้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุ ท. ! ข้อนั้น เพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นอรียสัจทั้งสี่.

อริยสังคี ่อย่างไรเล่า? ่อย่างไร ่คือ :-

อริยสังคีคือทุกข์

อริยสังคีคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสังคีคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสังคีคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอพึง
ประกอบโยคกรรม^๑ อันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า “ทุกข์
เป็นอย่างนี้, เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้” ดังนี้.

มหาวาร. ส. ๑๕/๕๗๘/๑๗๕๗.

---

๑. โยคกรรม คือ การกระทำอย่างเป็นระบบ

บทที่ ๓

การรู้หรือยั้งใจเป็นของไม่เหลือวิสัย พระอริยบุคคล จึงมีปริมาณมาก

วัจนะ ! ภิกษุผู้สาวกของเรา บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ได้กระทำให้แจ้งแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิวฏฐธรรมนี้ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามาก โดยแท้.

วัจนะ ! ภิกษุผู้สาวกของเรา บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ได้กระทำให้แจ้งแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในทิวฏฐธรรมนี้ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามาก โดยแท้.

วิจฉะ ! อุบาสก ผู้สาวกของเรา พวกเป็น
คฤหัสถ์นุ่งขาว อยู่ประพฤติกับผู้ประพฤติพรหมจรรย์,
เป็น โอปปาทิกสัตว์ (พระอนาคามี) มีปกติปรินิพพาน
ในภพที่ไปเกิดนั้น ไม่เวียนกลับจากภพนั้นเป็นธรรมดา,
เพราะความสิ้นไปแห่งสัญโญชน์มีส่วนในเบื้องต่ำห้าอย่าง
ก็ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยละเดียว ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อยละ มีอยู่มากกว่ามาก
โดยแท้.

วิจฉะ ! อุบาสก ผู้สาวกของเรา พวกเป็น
คฤหัสถ์นุ่งขาว ยังบริโภคกาม เป็นผู้ ทำตามคำสอน
เป็นผู้ สนองโอวาท มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว ไม่ต้อง
กล่าวด้วยความสงสัยว่า นี่อะไร ๆ เป็นผู้ปราศจากความ
ครั่นคร้าม ไม่ใช่ผู้ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น อยู่ประพฤติ
พรหมจรรย์ในศาสนาของพระศาสดา ก็ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยละเดียว
 ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อยละ มีอยู่มากกว่ามาก โดยแท้.

วิจฉะ ! อุบาสิกา ผู้สาวิกาของเรา พวกเป็น
หญิงคฤหัสถ์นุ่งขาว อยู่ประพฤติกับผู้ประพฤติพรหมจรรย์

เป็น โอปปาทิกสัตว์ (พระอนาคามี) มีปกติปรีณิพพานในภพที่ไปเกิดนั้น ไม่เวียนกลับจากภพนั้นเป็นธรรมดา, เพราะความสิ้นไปแห่งสัญญาโทษ มีส่วนในเบื้องต่ำห้าอย่างก็ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่โดยมากกว่ามากเป็นแท้.

วิจนะ ! อุบาสิกา ผู้สาวิกาของเรา พวกเป็นหญิงคฤหัสถ์นุ่งขาว ยังบริโภคกาม เป็นผู้ทำตามคำสอน เป็นผู้ สนองโอวาท มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว ไม่ต้องกล่าวด้วยความสงสัยว่านี่อะไร ๆ เป็นผู้ปราศจากความครั่นคร้าม ไม่ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในศาสนาของพระศาสดา ก็ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่โดยมากกว่ามากเป็นแท้.

บทที่ ๔

ให้ฟังตน ฟังธรรม

อานนท์! เราได้กล่าวเตือนไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือว่า “ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ย่อมมี; อานนท์! ชื่อนั้น จักได้มาแต่ไหนเล่า : สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยปรุงแล้ว มีความชำรุดไปเป็นธรรมดา, สิ่งนั้นอย่าชำรุดไปเลย ดังนี้; ชื่อนั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีไม่ได้”.

อานนท์! เปรียบเหมือนเมื่อต้นไม้ใหญ่ มีแก่นเหลืออยู่ ส่วนใดแก่คร่ำกว่าส่วนอื่น ส่วนนั้นพึงย่อยยับไปก่อน, ชื่อนี้ ฉันทิ; อานนท์! เมื่อภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่มีธรรมเป็นแก่นสารเหลืออยู่, สาริบุตรปรินิพพานไปแล้ว ฉันทันั้นเหมือนกัน. อานนท์! ชื่อนั้น จักได้มาแต่ไหนเล่า : สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัยปรุงแล้ว มีความชำรุดไปเป็นธรรมดา สิ่งนั้นอย่าชำรุดไปเลย ดังนี้; ชื่อนั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีไม่ได้.

อานนท์! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้
พวกเธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นประทีป
มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;
จงมีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์! ภิกษุ มีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ, มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็น
สรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะนั้น เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
พิจารณาเห็นกายในกายเนื่อง ๆ อยู่,
พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่,
พิจารณาเห็นจิตในจิตเนื่อง ๆ อยู่,
พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่;
มีเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม
มีสติ พึงกำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกเสียได้.

อานนท์! ภิกษุอย่างนี้แล ชื่อว่ามีตนเป็นประทีป
มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ; มีธรรมเป็น
ประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่.

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไป
แห่งเรากीดี ใครก็ตามจักต้องมีตนเป็นประทีป มีตน
เป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ; มีธรรมเป็นประทีป
มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่.

อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในศึกษา,
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด.

มหาวาร .ศ. ๑๙/๒๑๖/๗๓๖.

ศรีสแก่ท่านพระอานนท์ ผู้เสวีาสลลในข่าวการปรินิพพานของท่านพระสารีบุตร
ซึ่งจุนทสามเณรนำมาบอกเล่า ที่พระอารามเขตวันโกศลนครสาวัดดี.

บทที่ ๕

ผู้ไม่หลงเอาสิ่งอื่นมาเป็นแก่น

ภิกษุ ท ! พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีลาภสักการะ และเสียงเงินขอเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยศีลเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยสมาธิเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์.

ภิกษุ ท ! ก็เจโตวิมุตติ^๑ ที่ไม่กำเริบอันใดมีอยู่, พรหมจรรย์นี้มี สิ่งนั้น นั้นแหละเป็นประโยชน์ที่มุ่งหมาย เป็นแก่นสาร เป็นผลสุดท้ายของพรหมจรรย์แล.

---

๑. เจโตวิมุตติ คือ หักผลโดยมีน้ำหนักของการทำสมาธิมากกว่าการกระทำด้านอื่น ๆ

แบบของการหลุดพ้นยังมีอย่างอื่นอีกเช่น สัทธาวิมุตติ, ปัญญาวิมุตติ เป็นต้น

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการด้วย
แก่นไม้ เสาะหาแก่นไม้ เทียวค้นหาแก่นไม้ จนถึงต้นไม้
ใหญ่มีแก่นแล้ว ตัดเอาแก่นถือไปด้วยมั่นใจว่า ‘นี่เป็น
แก่นแท้’ ดังนี้. บุรุษมีตาดี เห็นคนนั้นเข้าแล้ว ก็กล่าวว่
“ผู้เจริญคนนี้ ช่างรู้จักแก่น, รู้จักกระพี้, รู้จักเปลือกสด,
รู้จักสะเก็ดแห้งตามผิวเปลือก, รู้จักใบอ่อนที่ปลายกิ่ง.
จริงคังว่า ผู้เจริญคนนี้ ต้องการแก่นไม้ เสาะหาแก่นไม้
เทียวค้นหาแก่นไม้ จนถึงต้นไม้ใหญ่มีแก่นแล้ว ก็ตัดเอา
แก่นแท้ถือไปด้วยมั่นใจว่า ‘นี่ เป็นแก่นแท้’ ดังนี้. สิ่ง
ที่เขาจะต้องทำด้วยแก่นไม้ จักสำเร็จประโยชน์เป็นแท้”
ดังนี้.

บทที่ ๖

จะเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ ก็สามารถทำนิพพานให้แจ้งได้

อานนท์! ในภพนี้แห่ง อภิมหา ๖ นี้ คือ คนบางคนมีชาติต่ำ ก่อให้เกิดกรรมดำ ๑, บางคนมีชาติต่ำ ก่อให้เกิดกรรมขาว ๑, บางคนมีชาติต่ำ ก่อให้เกิดนิพพาน (ความสิ้นราคะโทสะโมหะ) อันเป็นกรรมไม่ดำไม่ขาว ๑, บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดกรรมดำ ๑, บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดกรรมขาว ๑, บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพาน อันเป็นกรรมไม่ดำไม่ขาว ๑.

อานนท์! คนมีชาติต่ำ ก่อให้เกิดกรรมดำ เป็นอย่างไรเล่า? อานนท์! คนบางคนในภพนี้ เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจัณฑาล ตระกูลพราน ตระกูลจักษาน ตระกูลทำรถ หรือตระกูลเทหยากเขื่อ ซึ่งเป็นคน ยากจน มีข้าวและน้ำน้อย เป็นอยู่ฝืดเคือง มีอาหารและเครื่องนุ่งห่ม หาได้โดยยาก เขาเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ไม่น่าดู เตี้ยค่อม

จีโรค ตาบอด ง่อย กระจอก มีตัวตะแคงข้าง ไม่ค่อยจะมี
 ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม
 เครื่องอุปโภค ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ แต่เขาก็ยัง
ประพฤติกายทุจริต วชิทุจริต มโนทุจริต ครั้นประพฤติกาย
 ทุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลาย แห่งกาย
 ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรก อย่างนี้แล อานนท์ !
 เรียกว่า คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดกรรมดำ.

อานนท์! **คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดกรรมขาว**
 เป็นอย่างไรเล่า? อานนท์! คนบางคนในภพนี้ เกิดใน
 ตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันทาล ตระกูลพราน ... ฯลฯ ...
 มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มหาได้โดยยาก มีผิวพรรณทราม
 ไม่น่าดู ... ฯลฯ ... ไม่ค่อยจะมีข้าว น้ำ ... ฯลฯ ... ประทีป
 โคมไฟ แต่เขา **ประพฤติกายสุจริต วชิสุจริต มโนสุจริต**
 ครั้นประพฤติกายสุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตาย เพราะการ
 ทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์. อย่างนี้แล
 อานนท์! เรียกว่า คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดกรรมขาว.

อานนท์! คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดนิพพาน
อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นอย่างไรเล่า ? อานนท์ !
คนบางคนในภพนี้ เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันทาล
ตระกูลพราน ... ฯลฯ ... มีผิวพรรณทรม ไม่น่าดู เตี้ยค่อม.
เขาปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผาดออกจากเรือน
บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับด้วยเรือน. เขา นั้น
ครั้งบวชแล้วอย่างนี้ ละนิเวศน์ทั้งห้า อันเป็นเครื่องเสรำ
หมองจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว มีจิตตั้งมั่นใน
สติปัญญาทั้งสี่ ยังโพชนงค์เจ็ดให้เจริญแล้วตามที่ เป็นจริง
ชื่อว่ายอมก่อให้เกิดนิพพานอันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว.
อย่างนี้แล อานนท์ ! เรียกว่า คนมีชาติดำ ก่อให้เกิด
นิพพานอันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว.

อานนท์! คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมดำ
เป็นอย่างไรเล่า ? อานนท์ ! คนบางคนในภพนี้ เกิดใน
สกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล
หรือ สกุลคหบดีมหาศาล อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก
มีทองและเงินพอดัว มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์พอดัว มีทรัพย์

และข้าวเปลือกพอดัว เขามีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความเกลี้ยงเกลาแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ร่ำรวยด้วยข้าวด้วยน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ แต่เขาประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้นประพฤติกุศลแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงอบายทุกคติวินิบาตนรก. อย่างนี้แล อานนท์! เรียกว่า คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดกรรมดำ.

อานนท์! คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดกรรมขาว เป็นอย่างไรเล่า? อานนท์! คนบางคนในภพนี้ เกิดในสกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล ... ฯลฯ ... มีทรัพย์และข้าวเปลือกพอดัว มีรูปร่าง ... ฯลฯ ... ร่ำรวยด้วยข้าว น้ำ ... ฯลฯ ... ประทีปโคมไฟ; เขาประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ครั้นประพฤติกุศลแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์. อย่างนี้แล อานนท์! เรียกว่า คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดกรรมขาว.

อานนท์! คนชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพาน
อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นอย่างไรเล่า? อานนท์!
คนบางคนในกรณีนี้ เกิดในสกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์
มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล ... ฯลฯ ... มีทรัพย์และ
ข้าวเปลือกพอดำ มีรูปร่าง ... ฯลฯ ... ร่ำรวยด้วยข้าวน้ำ ...
 ฯลฯ ... ประทีปโคมไฟ. เขาปลงศพและหนด ครองผ้า
กาสาเย ออกจากรีอน บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับ
ด้วยเรื่อน. เขานั้นครั้นบวชแล้วอย่างนี้ ละนิวรรณ์ทั้งห้า
อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว
มีจิตตั้งมั่นดี ในสติปัญญาทั้งสิ้น ยังโพชนงค์เจ็ดให้
เจริญแล้วตามที่เป็จริง ชื่อว่ายอมก่อให้เกิดนิพพาน
อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว. อย่างนี้แล อานนท์! เรียกว่า
คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพานอันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว.

อานนท์! เหล่านี้แล อภิชาติ ๖ ชนิด.

บทที่ ๗

รายชื่อแห่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการชูดเกล้า

จุนทะ ! สัตถเลขธรรม (ความชูดเกล้า) เป็นสิ่งที่
เราทั้งหลายพึงกระทำในธรรมทั้งหลายเหล่านี้ กล่าวคือ :-

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ เบียดเบียน

เราจักเป็นผู้ ไม่เบียดเบียน;

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่น กระทำปาณาติบาต

เราจัก เว้นขาดจากปาณาติบาต;

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่น กระทำอทินนาทาน

เราจัก เว้นขาดจากอทินนาทาน;

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่น ไม่ประพฤติพรหมจรรย์

เราจักเป็นผู้ ประพฤติพรหมจรรย์;

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่น พุดเท็จ

เราจัก เว้นขาดจากการพุดเท็จ;

ทำสัตถเลาะว่า เมื่อผู้อื่น พุดส่อเสียด

เราจัก เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด;

- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น พุดคำหยาบ
เราจัก เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น พุดเพื่อเจ้า
เราจัก เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้า;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มากด้วยอภิขณา
เราจักเป็นผู้ ไม่มากด้วยอภิขณา;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีจิตพยาบาท
เราจักเป็นผู้ ไม่มีจิตพยาบาท;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจนาทิฏฐิ
เราจักเป็นผู้ มีสัมมาทิฏฐิ;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจนาสังกัปปะ
เราจักเป็นผู้ มีสัมมาสังกัปปะ;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจนาวาจา
เราจักเป็นผู้ มีสัมมาวาจา;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจนากัมมันตะ
เราจักเป็นผู้ มีสัมมากัมมันตะ;
- ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจนาอาชีวะ
เราจักเป็นผู้ มีสัมมาอาชีวะ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาวยามะ

เราจักเป็นผู้ มีสัมมวายามะ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาสติ

เราจักเป็นผู้ มีสัมมมาสติ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาสมาธิ

เราจักเป็นผู้ มีสัมมมาสมาธิ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาญาณะ

เราจักเป็นผู้ มีสัมมาญาณะ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาวิมุตติ

เราจักเป็นผู้ มีสัมมาวิมุตติ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีถิ่นมิตระกฐัมมรัม

เราจักเป็นผู้ ปราศจากถิ่นมิตระ;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น เป็นผู้ ฟุ้งซ่าน

เราจักเป็นผู้ ไม่ฟุ้งซ่าน;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่น มีวิจิกิจฉา

เราจักเป็นผู้ ข้ามพ้นวิจิกิจฉา;

ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มักโกรธ
เราจักเป็นผู้ ไม่มักโกรธ;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ผูกโกรธ
เราจักเป็นผู้ ไม่ผูกโกรธ;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ลบลหู่คุณ
เราจักเป็นผู้ ไม่ลบลหู่คุณ;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ แขงดี
เราจักเป็นผู้ ไม่แขงดี;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ริษยา
เราจักเป็นผู้ ไม่ริษยา;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ตระหนี่
เราจักเป็นผู้ ไม่ตระหนี่;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ โ้อวด
เราจักเป็นผู้ ไม่โ้อวด;
ทำสัตตเลขาว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีมารยา
เราจักเป็นผู้ ไม่มีมารยา;

ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ กระจ่าง
เราจักเป็นผู้ ใม่กระจ่าง;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ดูหมิ่นท่าน
เราจักเป็นผู้ ใม่ดูหมิ่นท่าน;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ว่ายาก
เราจักเป็นผู้ ว่าง่าย;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีมิตรชั่ว
เราจักเป็นผู้ มีมิตรดี;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ประมาท
เราจักเป็นผู้ ใม่ประมาท;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ใม่มีสัตธา
เราจักเป็นผู้ มีสัตธา;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ใม่มีหิริ
เราจักเป็นผู้ มีหิริ;
ทำสัถเลาะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ใม่มีโอตตปปะ
เราจักเป็นผู้ มีโอตตปปะ;

ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีสุตะน้อย
เราจักเป็นผู้ มีสุตะมาก;
ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ จี้เกียจ
เราจักเป็นผู้ ปรรากความเพียร;
ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีสติหลงลืม
เราจักเป็นผู้ มีสติตั้งมั่น;
ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีปัญญาทรา
เราจักเป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยปัญญา;
ทำสัลดะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ฐุบลคำด้วยทฤษฎีของตน,
เป็นผู้ยึดถืออย่างเหนียวแน่น, และเป็นผู้ยากที่จะ
สลัดคืนซึ่งอุปาทาน,
เราจักเป็นผู้ ไม่ฐุบลคำด้วยทฤษฎีของตน,
เป็นผู้ไม่ยึดถืออย่างเหนียวแน่น, และเป็นผู้ง่ายที่จะสลัดคืน
ซึ่งอุปาทาน.

บทที่ ๘

ความทุกข์ของเทวดาและมนุษย์ตามธรรมชาติ

ภิกษุ ท. ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีรูปเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในรูป บันเทิงแล้วในรูป ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เพราะความแปรปรวนจางคลายดับไปแห่งรูป. (ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะ และ ธรรมารมณฺ์ ก็ตรัสอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ ท. ! ส่วนตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ รู้แจ้งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ รสอร่อย โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ตามเป็นจริง ไม่มีรูปเป็นที่มายินดี ไม่ยินดีในรูป ไม่บันเทิงในรูป ยังคงอยู่เป็นสุขแม้เพราะความแปรปรวนจางคลายดับไปแห่งรูป.

(ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โสภณัฐพะและ ธรรมารมณฺ์ ก็ตรัสอย่างเดียวกัน).

บทที่ ๕

เป็นทุกข์เพราะติดอยู่ในอายตนะ

ภิกษุ ท. ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มี รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ เป็นที่รื่นรมย์ใจ ยินดีแล้วใน รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ บันเทิงด้วย รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ.

ภิกษุ ท. ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมอยู่ เป็นทุกข์ เพราะความเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลาย และความดับไปของ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ.

บทที่ ๑๐

ความรู้สึก ที่ถึงกับทำให้ออกผนวช

ภิกษุ ท. ! ในโลกนี้ ครั้งก่อนแต่การตรัสรู้
เมื่อเรายังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่

ตนเองมี ความเกิด เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมีหลง
แสวงหาสิ่งที่มี^๑ความเกิด เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,

ตนเองมี ความแก่ เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมีหลง
แสวงหาสิ่งที่มี^๑ความแก่ เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,

ตนเองมี ความเจ็บไข้ เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมีหลง
แสวงหาสิ่งที่มี^๑ความเจ็บไข้เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,

ตนเองมี ความตาย เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมีหลง
แสวงหาสิ่งที่มี^๑ความตาย เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,

ตนเองมี ความโศก เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมีหลง
แสวงหาสิ่งที่มี^๑ความโศก เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,

ตนเองมี ความเศร้าหมอง โดยรอบด้าน เป็นธรรมดา
อยู่แล้ว ก็ยังมีหวังแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าหมองโดย
รอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง อีก.

ภิกษุ ท. ! ก็อะไรเล่า เป็นสิ่งที่มีความเกิด
(เป็นต้น) ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้าน (เป็นที่สุด)
เป็นธรรมดา ?

ภิกษุ ท. ! บุตรและภรรยา มีความเกิดเป็น
ธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา.
ทาสหญิงทาสชาย มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้า
หมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. แพะ แกะ มีความเกิดเป็น
ธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา.
ไก่ สุนัข มีความเกิดเป็น ธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมอง
โดยรอบด้านเป็นธรรมดา. ช้าง โค ม้า ลา มีความเกิดเป็น
ธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา.
ทองและเงิน เป็นสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความ
เศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. สิ่งที่มีมนุษย์เข้าไป
เกิดทุนเอาไว้ เหล่านี้แหละที่ชื่อว่าสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา

๑๗๑ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา ซึ่งคนในโลกนี้ พวกกันจมติดอยู่ พวกกันมัวเมาอยู่ พวกกันสยบอยู่ในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้ตนทั้งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ๑๗๑ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ก็ยังมัวหลงแสวงหา สิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ๑๗๑ ที่มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก.

ภิกษุ ท. ! ความคิดอันนี้ ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า “ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ๑๗๑ ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปมัวแสวงหา สิ่งที่มีความเกิด ๑๗๑ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก. ไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ๑๗๑ ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้นได้รู้สึกถึงโทษอันดำทราบของการมีความเกิด ๑๗๑ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดานี้แล้ว เราพึงแสวงหา นิพพาน อันไม่มีความเกิด อันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิด.”

ภิกษุ ท. ! เรานั้นโดยสมัยอื่นอีก ยังหนุ่มเที่ยวเกสายังคำจัด บริบูรณ์ด้วยความหนุ่มที่กำลังเจริญ ยังอยู่

ในปฐมวัย, เมื่อมารดาบิดาไม่ปรารถนาด้วย กำลังพากันร้องไห้ น้ำตานองหน้าอยู่, เราได้ปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผาด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือนแล้ว “...การท้าวชะ ! ในโลกนี้ ครั้งก่อนแต่การตรัสรู้ เมื่อเรายังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่, ความคิดนี้เกิดมีแก่เราว่า “อรรวาสกัธแคบ เป็นทางมาแห่งฐลี, ส่วน บรรพชาเป็นโอกาสว่าง; ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว เหมือนสังข์ที่เขาขัดดีแล้ว, โดยง่าย นั้นไม่ได้. ถ้าไหนเราพึงปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผาดออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์ เกี่ยวข้องด้วยเรือน เถิด ดังนี้...”

บทที่ ๑๑

การทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย

ภิกษุ ท. ! ภัยในอนาคตเหล่านี้ มีอยู่ ๕ ประการ ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่ ควรแท้ที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท มีเพียรเผากิเลส มีคนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้น อยู่ตลอดไป, เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว. ภัยในอนาคต ๕ ประการนั้น คืออะไรบ้างเล่า ? ๕ ประการคือ :-

๑. ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้เรายังหนุ่ม ยังเยาว์วัย ยังรุ่งคนอง มีผมยังดำสนิท ตั้งอยู่ในวัยกำลังเจริญ คือปฐมวัย; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ความแก่ จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนแก่ถูกความชราครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียมสังัด ซึ่งเป็นป่าช้า ก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือความแก่) นั้นจะมา ถึงเรา

เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว แม้จะแก่เฒ่า ก็จักอยู่เป็นผาสุก” ดังนี้.

๒. ภิกษุ ท. ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ เรามีอาพาธน้อย มีโรคน้อย มีไฟธาตุให้ความอบอุ่นสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก พอปานกลาง ควรแก่การทำความเพียร; แต่จะมีสักคราว่าหนึ่งที่ ความเจ็บไข้ จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนที่เจ็บไข้ ถูกพยาธิครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียมสงัด ซึ่งเป็นป่าชฎาก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือความเจ็บไข้) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว แม้จะเจ็บไข้ ก็จักอยู่เป็นผาสุก” ดังนี้.

๓. ภิษุ ท.! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิษุพิจารณา เห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ ข้าวกล้ำงามดี บิณฑะ(ก้อนข้าว) หาได้ง่าย เป็นการสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไป ด้วย ความพยายามแสวงหาบิณฑบาท; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ภิษาหายาก ข้าวกล้ำเสียหาย บิณฑะหาได้ยาก ไม่เป็น การสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไปด้วยความพยายาม แสวงหาบิณฑบาท, เมื่อภิษาหายาก ที่ใดภิษาหาง่าย คนทั้งหลายก็อพยพกันไป ที่นั่น, เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลีปะปนกันในกลุ่มคนก็จะมีขึ้น เมื่อมีการ คลุกคลีปะปนกันในกลุ่มคน จะมนสิการถึงคำสอนของ ท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพ เสนาสนะอันเจียบสัจด์ ซึ่งเป็นปาชฎาก็ไม่ทำได้ง่าย ๆเลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือภิษาหายาก) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้ แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึง แล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวที่เกิดทุพภิษุภิกขภัย” ดังนี้.

๔. ภิกษุ ท. ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ คนทั้งหลายสมัครสมานขึ้นบานต่อกัน ไม่วิวาทกัน เข้ากันได้ดุจตั้งนมผสมกับน้ำ มองแลกันด้วยสายตาแห่งคนที่รักใคร่กัน เป็นอยู่; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ภัย คือ โจรป่ากำเริบ ชาวชนบทผู้ขึ้นอยู่ในอาณาจักรแตกกระจัดกระจายแยกย้ายกันไป, เมื่อมีภัยเช่นนี้ ที่ใดปลอดภัย คนทั้งหลายก็อพยพกันไป ที่นั่น, เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คนก็จะมีขึ้น เมื่อมีการอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คน จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือโจรภัย) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวที่เกิดโจรภัย” ดังนี้.

๕. ภิกษุ ท. ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณา เห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ สงฆ์สามัคคีปรองคองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทศเดียวกัน อยู่เป็นผาสุก; แต่จะมีสักคราหนึ่งที่ สงฆ์แตกกัน, เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว จะมนสิการถึงคำสอน ของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพ เสนาสนะอันเจียบสดซึ่งเป็นป้าชฎ ก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือสงฆ์แตกกัน) นั้นจะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียรเพื่อ ถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้ง สิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวเมื่อสงฆ์แตกกัน” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! ภัยในอนาคต ๕ ประการ เหล่านี้แล ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่ ควรแท้ที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท มีเพียร เภากิเลส มีตนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้น อยู่ตลอดไป, เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้ แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว.

บทที่ ๑๒

บทอธิษฐานจิตเพื่อทำความเพียร

ภิกษุ ท. ! เรายังรู้สึกได้อยู่ซึ่งกรรม ๒ อย่าง คือ
ความไม่รู้จักอิมจักพอ (สันโดษ) ในกุศลธรรมทั้งหลาย และ
ความเป็นผู้ไม่ถอยกลับ (อัปปฏิวานี) ในการทำความเพียร.

ภิกษุ ท. ! เราย่อมตั้งไว้ซึ่งความเพียรอัน
ไม่ถอยกลับ (ด้วยการอธิษฐานจิต) ว่า

“หนิง เอ็น กระจุก จักเหลืออยู่,
เนื้อและเลือดในสรีระจักเหือดแห้งไปก็ตามที่;
ประโยชน์ใด อันบุคคลจะบรรลุได้ด้วยกำลัง
ด้วยความเพียร ด้วยความบากบั่น ของบุรุษ,
ถ้ายังไม่บรรลุประโยชน์นั้นแล้ว
จักหยุดความเพียรเสีย เป็นไม่มี” ดังนี้.

ภิกษุ ท.! การตรัสรู้เป็นสิ่งที่เราถึงทัບแล้ว ด้วยความไม่ประมาท อนุตตรโยคักเขมธรรม ก็เป็นสิ่งที่เราถึงทับแล้วด้วยความไม่ประมาท.

ภิกษุ ท.! ถ้าแม่ พวกเธอ พึงตั้งไว้ซึ่งความเพียรอันไม่ถอยกลับ (ด้วยการอธิษฐานจิต) ว่า “หนั่ง เอ็น กระดูก จักเหลืออยู่, เนื้อและเลือดในสรีระจักเหือดแห้ง ไปก็ตามที; ประโยชน์ใด อันบุคคลจะบรรลุได้ด้วยกำลัง ด้วยความเพียร ด้วยความบากบั่น ของบุรุษ, ถ้ายังไม่บรรลุ ประโยชน์นั้นแล้ว จักหยุดความเพียรเสีย เป็นไม่มี” ดังนี้ แล้วไซ้; ภิกษุ ท.! พวกเธอ ก็จักกระทำให้แจ้งด้วยปัญญา อันยิ่งเอง ซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรอื่นยิ่งกว่า อันเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุสบุตร ผู้ออกบวชจากเรือน เป็นผู้ไม่มีเรือนโดยชอบ, ใต้ตอกกาลไม่นานในทิฏฐุธรรม เข้าถึงแล้วแลอยู่ เป็นแน่นอน.

บทที่ ๑๓

ลำดับการปฏิบัติเพื่อรู้ตามซึ่งสังขธรรม

ภิกษุ ท. ! เราข่อมไม่กล่าวการประสพความ
พอใจในอรหัตตผล ด้วยการกระทำอันดับแรกเพียง
อันดับเดียว. ภิกษุ ท. ! ก็แต่ว่า การประสพความพอใจ
ในอรหัตตผล ข่อมมีได้เพราะการศึกษาโดยลำดับ
เพราะการกระทำโดยลำดับ เพราะการปฏิบัติโดยลำดับ.

ภิกษุ ท. ! ก็การประสพความพอใจในอรหัตตผล
ข่อมมีได้เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดย
ลำดับ เพราะการปฏิบัติโดยลำดับนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! บุรุษบุคคลในกรณีนี้ :
เป็นผู้มีสังขทาเกิดขึ้นแล้ว ข่อม เข้าไปหาผู้ถึงอริยสังข์(สัพบุรุษ);
เมื่อเข้าไปหา ข่อม เข้าไปนั่งใกล้;
เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ข่อม เจียโสตกลงสดับ;
ผู้เจียโสตกลงสดับ ข่อม ได้ฟังธรรม;

ครั้นฟังแล้ว ย่อม ทรงจำธรรมไว้,
ย่อม ใคร่ครวญพิจารณาซึ่งเนื้อความ
แห่งธรรมทั้งหลายที่ตนทรงจำไว้;
เมื่อเขาใคร่ครวญพิจารณา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่,
ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่งพิสูจน์;
เมื่อธรรมทนต่อการเพ่งพิสูจน์มีอยู่
ฉันทะ (ความพอใจ) ย่อมเกิด;
ผู้เกิดฉันทะแล้ว ย่อม มีอุตสาหะ; ครั้นมีอุตสาหะแล้ว
ย่อม พิจารณาหาความสมคูลแห่งธรรม
ครั้นพิจารณาหาความสมคูลแห่งธรรมแล้ว
ย่อม ตั้งตนไว้ในธรรม นั้น;
ผู้มีตนส่งไปแล้วในธรรมนั้นอยู่
ย่อม กระทำให้แจ้ง ซึ่งบรมสัจจ์ด้วยนามกาย ด้วย,
ย่อม เห็นแจ้งแทงตลอด ซึ่งบรมสัจจ์นั้นด้วยปัญญา ด้วย.

บทที่ ๑๔

หลักเกณฑ์การเลือกสถานที่และบุคคล ที่ควรเสพ และไม่ควรเสพ

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย วนปัดถ์ (ป่าทึบ) แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ไม่ตั้งขึ้นได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ไม่ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ไม่ถึงความสิ้น, และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลु ก็ไม่บรรลุ, ทั้งจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉยเภสัชชบิหาร อันบรรพชิตพึงแสวงหามา เพื่อเป็นบิหารของชีวิต ก็หามาได้โดยยาก. ภิกษุ ท. ! ภิกษุนั้น พิจารณาเห็นโดยประจักษ์ดังนี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็ นเวลากลางวันหรือกลางคืน พึงหลีกไปเสียจากวนปัดถ์นั้น, อย่าอยู่เลย.

ภิกษุ ท. ! อนึ่ง ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย วนปัดถ์ แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ไม่ตั้งขึ้นได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ไม่ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น

ก็ไม่ถึงความสิ้น, และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ ยังไม่บรรลุ ก็ไม่บรรลุ; แต่ว่า จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉย-
เภสัชชบริหาร อันบรรพชิตพึงแสวงหามาเพื่อเป็นบริหาร
ของชีวิตหามาได้โดยไม่ยาก. ภิกษุ ท. ! ภิกษุนั้นพิจารณา
เห็น โดยประจักษ์ดังนี้แล้ว คิดว่า “เราเป็นผู้ออกจากเรือนบวช
เพราะเหตุแห่งจีวรก็ห้ามมิได้ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาตก็
ห้ามมิได้ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะก็ห้ามมิได้ เพราะเหตุแห่ง
คิลานปัจฉยเภสัชชบริหารก็ห้ามมิได้”; ครั้นพิจารณาเห็น
ดังนี้แล้ว ภิกษุนั้น พึงหลีกไปจากวนปัดถ์นั้น, อย่าอยู่เลย.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย
วนปัดถ์ แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ตั้ง
ขึ้นได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ถึง
ความสิ้น, และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลุ ก็บรรลุ;
แต่จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉยเภสัชชบริหาร
อันบรรพชิตพึงแสวงหาเพื่อเป็นบริหารของชีวิตนั้น
หามาได้โดยยาก. ภิกษุ ท. ! ภิกษุนั้นพิจารณาเห็น โดย
ประจักษ์ดังนี้แล้ว คิดว่า “เรามีได้ออกจากเรือนบวช

เพราะเหตุแห่งจิ๋ว เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต เพราะเหตุแห่ง
เสนาสนะ เพราะเหตุแห่งคิลานปัจฉยเภสัชชบริหาร”;
ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ภิกษุ นั้น พึงอยู่ในวนปัดถ์นั้น
อย่าหลีกไปเสียเลย.

ภิกษุ ท. ! อนึ่ง ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย
วนปัดถ์ แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งมั่นไม่ได้ ก็ตั้งขึ้นได้,
จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ถึงความสิ้น,
และอนุตรตโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลु ก็บรรลุ, ทั้งจิ๋ว
บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจฉยเภสัชชบริหาร อัน
บรรพชิตจะแสวงหามาเพื่อเป็นบริหารของชีวิตนั้น ก็หา
ได้โดยไมยาก. ภิกษุ ท. ! ภิกษุ นั้น พิจารณาเห็นโดยประจักษ์
ดังนี้แล้ว พึงอยู่ในวนปัดถ์นั้น จนตลอดชีวิต, อย่าหลีก
ไปเสียเลย.

(ในกรณีแห่ง การเลือกหมู่บ้าน นิคม นคร ชนบท และ
บุคคล ที่ควรเสพหรือไม่ควรเสพ ก็ได้ตรัสไว้โดยหลักเกณฑ์
อย่างเดียวกัน).

บทที่ ๑๕

ความเพลนเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์

ปุณณะ ! รูป ที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียง ที่ฟังด้วยหู ก็ดี, กลิ่น ที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รส ที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โภภุฎฐัพพะ ที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, และธรรมารมณั ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี, อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดข้อมใจ มีอยู่, ถ้าภิกษุข้อมเพลนเพลน ข้อมพราัสรรเสริญ ข้อมเมามกอยู่ ซึ่งอารมณัมีรูปเป็นต้น นั้นไซ้, เมื่อภิกษุนั้น เพลนเพลน พราัสรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งอารมณัมีรูปเป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลน) ข้อมบังเกิดขึ้น.

เรากล่าวว่า เพราะความเพลนเป็นสมุทัย (เครื่อง ก่อขึ้น) จึงเกิดมีทุกข์สมุทัย (ความก่อกำเนิดแห่งทุกข์), ดังนี้ แล.

บทที่ ๑๖

อาการเกิดแห่งความทุกข์โดยสังเขป

มิกขาละ ! รูป ทั้งหลายที่เห็นด้วยตา อันเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยั่วชวนชวนให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดข้อมใจ มีอยู่. ถ้าภิกษุเพลิดเพลิน พร้าสรรเสริญ สยบมัวเมา ในรูปร่างนั้นไซ้; เมื่อภิกษุนั้น เพลิดเพลิน พร้าสรรเสริญ สยบมัวเมา ในรูปร่างนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลิด) ข้อมเกิดขึ้น.

มิกขาละ ! เรากล่าวว่า “ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์ มีได้ เพราะความเกิดขึ้นแห่งนันทิ” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง เสียง ที่ได้ยินด้วยหู, กลิ่น ที่ได้ดมด้วยจมูก, รส ที่ได้ลิ้มด้วยลิ้น, โผฏฐัพพะ ที่สัมผัสด้วยผิวหนัง และ ธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้งด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่ง รูปที่เห็นด้วยตา)

บทที่ ๑๗

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ ! รูป ที่เห็นด้วยตาที่ดี, เสียง ที่ฟังด้วยหูที่ดี, กลิ่น ที่ดมด้วยจมูกที่ดี, รส ที่ลิ้มด้วยลิ้นที่ดี, โผฏฐัพพะ ที่สัมผัสด้วยกายที่ดี, ธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้งด้วยใจที่ดี, อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ย่อมใจ มีอยู่; ภิกษุย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามก ซึ่งอารมณ์มีรูป เป็นต้นนั้น. เมื่อภิกษุไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามก ซึ่งอารมณ์มี รูป เป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลิน) ย่อมดับไป.

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า “ความดับไม่มีเหลือของทุกข์มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลิน”
ดังนี้ แล.

บทที่ ๑๘

ลักษณะแห่งจิตที่หลุดพ้นด้วยการละนันทิ (อิกนัยหนึ่ง)

ภิกษุ ท. ! พวกเธอจงกระทำในใจซึ่ง รูปทั้งหลาย โดยแยกกาย และเห็นความไม่เที่ยงแห่งรูปทั้งหลาย ให้เห็นตามที่เป็นจริง. ภิกษุ ท. ! ภิกษุ เมื่อกระทำในใจซึ่งรูปทั้งหลายโดยแยกกายอยู่ เห็นความไม่เที่ยงแห่งรูปทั้งหลาย ตามที่เป็นจริงอยู่ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูปทั้งหลาย.

เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิ จึงมีความสิ้นไปแห่งราคะ;
เพราะความสิ้นราคะ จึงมีความสิ้นไปแห่งนันทิ;
เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิและราคะ
กล่าวได้ว่า จิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้).

บทที่ ๑๕

วิธีที่สะดวกสบายเพื่อการดับของกิเลส

ภิกษุ ท. ! เราจักแสดง ปฏิปทาเป็นที่สบายแก่
การบรรลุนิพพาน แก่พวกเธอ. พวกเธอจงฟัง จงทำในใจให้ดี
เราจักกล่าว. ภิกษุ ท. ! ปฏิปทา เป็นที่สบายแก่การบรรลุนิพพานนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในกรณีนี้
ย่อมเห็นซึ่ง จักขุว่า ไม่เที่ยง;
ย่อมเห็นซึ่ง รูป ทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง;
ย่อมเห็นซึ่ง จักขุวิญญาณ ว่า ไม่เที่ยง;
ย่อมเห็นซึ่ง จักขุสัมผัส ว่า ไม่เที่ยง;
ย่อมเห็นซึ่ง เวทนา อันเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็นอทุกขมสุข
ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยว่า ไม่เที่ยง.

(ในกรณีแห่ง โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ และ มนะ ก็ได้
ตรัสต่อไปด้วยข้อความอย่างเดียวกัน ทุกตัวอักษร ต่างกันแต่ชื่อ
เท่านั้น)

ภิกษุ ท. ! นี่แล คือปฏิบัติเป็นที่สบายแก่การ
บรรลุนิพพาน นั้น. (อีก ๒ นัยยะได้ตรัสโดยใช้คำว่าทุกขังและ
คำว่าอนัตตาแทนคำว่าไม่เที่ยง ส่วนตัวอักษรอื่น ๆ นั้นเหมือนเดิม
ทุกประการ)

สพท. ส. ๑๘/๑๖๗/๒๓๒.

(อีกนัยหนึ่ง)

ภิกษุ ท. ! เราจักแสดง ปฏิบัติเป็นที่สบาย
แก่การบรรลุนิพพาน แก่เธอทั้งหลาย. พวกเธอจงฟัง
จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุ ท. ! ปฏิบัติเป็นที่สบายแก่การบรรลุนิพพานนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุ ท. ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อย่างไร
จักขู เที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”

สิ่งใดไม่เที่ยง, สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า!”

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนไป
เป็นธรรมดา, ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า
“นั่นของเรา (เอตัมม), นั่นเป็นเรา (เอโสหมสุมิ),
นั่นเป็นอัตตาของเรา (เอโส เม อตุตา)” ดังนี้ ?

“ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า!”

(ต่อไปได้ตรัสตามและภิกษุทูลตอบ เกี่ยวกับ รูป ... จักขุ
วิญญาณ ... จักขุสัมผัส ... จักขุสัมผัสสชาเวทนา, ซึ่งมีข้อความ
อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งจักขุนั้นทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อ
เท่านั้น).

ภิกษุ ท. !

อริยสาวกผู้มีการสดับ เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุ

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุวิญญาณ

ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในจักขุสัมผัส

ยอมเบือนหน้าแม่ในเวทนา
อันเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็นอกุศลสุข
ที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย;
เมื่อเบือนหน้า ย่อม คลายกำหนด;
เพราะคลายกำหนด ย่อม หลุดพ้น;
เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อม มีญาณ หยั่งรู้ ว่าหลุดพ้นแล้ว.
อริยสาวกนั้น ย่อม รู้ชัด ว่า
“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”.

ภิกษุ ท. ! นี่แล คือปฏิปทาเป็นที่สบายแก่การ
บรรลุนิพพาน นั้น.

(ในกรณีแห่งอายตนิภธรรมหมวดโสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ มนะ
ก็ได้ตรัสต่อไปอีก โดยนัยอย่างเดียวกัน กับในกรณีแห่งอายตนิภธรรม
หมวดจักขุนี้)

๒๐

ทิ้งเสียนั้นแหละ
กลับจะเป็นประโยชน์

ภิกษุ ท. !

สิ่งใด ไมใช่ของเธอ, สิ่งนั้น จงละมันเสีย;

สิ่งนั้น อันเธอละเสียแล้ว

จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ.

ภิกษุ ท. ! อะไรเล่า ที่ไม่ใช่ของเธอ ?

ภิกษุ ท. ! จักไม่ใช่ของเธอ เธอจงละมันเสีย;
จักขุ นั้น อันเธอละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และ
ความสุขแก่เธอ

(ในกรณีแห่ง โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ และ มโน ก็ได้
ตรัสต่อไปด้วยข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือน อะไร ๆ ในแคว้นนี้
ที่เป็นหญ้า เป็นไม้ เป็นกิ่งไม้ เป็นใบไม้ ที่คนเขา
ขนไปทิ้ง หรือ เผาเสีย หรือทำตามปัจฉัย; พวกเขารู้สึก
อย่างนี้บ้างหรือไม่ว่า คนเขาขนเราไป หรือเผาเรา หรือ
ทำแก่เราตามปัจฉัยของเขา ?

“ไม่รู้สึกอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”

เพราะเหตุไรเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เพราะเหตุว่า ความรู้สึกว่า
ตัวตน (อตุตา) ของตน (อตุตนิยา) ของข้าพระองค์ไม่มีในสิ่งเหล่านั้น
พระเจ้าข้า!”

ภิกษุ ท. ! ฉันใดก็ฉันนั้น :

จักขุ...โสตตะ...ฆานะ...ชีวหา...กายะ...มโน ไม่ใช่ของเธอ

เธอจงละมันเสีย

สิ่งเหล่านั้น อันเธอละเสียแล้ว

จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ แล.

บทที่ ๒๑

อาการเกิดดับแห่งเวทนา

ภิกษุ ท. ! เวทนา ๓ อย่างเหล่านี้
เกิดมาจากผัสสะ มีผัสสะเป็นมูล
มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นปัจจัย.

๓ อย่างเหล่านี้ไหนเล่า ? ๓ อย่างคือ :-

สุขเวทนา, ทุกขเวทนา, อทุกขมสุขเวทนา.

ภิกษุ ท. ! เพราะ อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้ง
แห่งสุขเวทนา สุขเวทนาย่อมเกิดขึ้น; เพราะ ความดับ
แห่งผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา นั้น สุขเวทนา
อันเกิดขึ้นเป็นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่ง
สุขเวทนานั้น ย่อมดับไป ย่อมระงับไป.

(ในกรณีแห่ง ทุกขเวทนา และ อทุกขมสุขเวทนา ก็ได้
ตรัสไว้ด้วยถ้อยคำมีนัยยะอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ ท.! เปรียบเหมือน เมื่อไม้สีฟสองอัน
สีกัน ก็เกิดความร้อนและเกิดไฟ, เมื่อไม้สีฟสองอัน
แยกกัน ความร้อนก็ดับไปสงบไป.

ภิกษุ ท.! ฉันใดก็ฉันนั้น :

เวทนาทั้งสามนี้ ซึ่งเกิดจากผัสสะ

มีผัสสะเป็นมูล มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นปัจจัย
อาศัยผัสสะแล้วย่อมเกิดขึ้น, ย่อมดับไปเพราะผัสสะดับ,
ดังนี้แล.

บทที่ ๒๒

ลักษณะหนทางแห่งความหมดจด

ทางมีองค์แปด เป็นทางอันประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย. บทแห่งอริยสัจสี่ ประเสริฐกว่าบททั้งหลาย. วิราคธรรม ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย. ผู้มีพุทธจักขุ ประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้าทั้งหลาย. นี้แหละทางเพื่อความหมดจดแห่งทัตสนะ ทางอื่นมิได้มี.

เธอทั้งหลาย จงเดินตามทางนั้น อันเป็นที่หลงแห่งมาร; เธอทั้งหลาย เดินตามทางนั้นแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ทาง เราบอกแล้วแก่เธอทั้งหลาย เพื่อการรู้จักรถอนซึ่งลูกศร; ความเพียรเป็นกิจอันเธอทั้งหลายพึงกระทำ ตถาคตทั้งหลายเป็นเพียงผู้บอก ผู้มุ่งปฏิบัติแล้ว ย่อมพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า “สังขารทั้งหลาย
ทั้งปวงไม่เที่ยง”; เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่
เป็นทุกข์ : นั่นแหละเป็นทางแห่งความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า “สังขารทั้งหลาย
ทั้งปวงเป็นทุกข์”; เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่
เป็นทุกข์ : นั่นแหละเป็นทางแห่งความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า “ธรรมทั้งหลาย
ทั้งปวง เป็นอนัตตา”; เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่
เป็นทุกข์ : นั่นแหละเป็นทางแห่งความหมดจด.

บทที่ ๒๓

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุ ท. ! ก็อริยสังคคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนี้เอง, องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุ ท. ! ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์, ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์, ความรู้ใน ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด, นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฐิ.

ภิกษุ ท. ! ความดำริชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! การละทิ้งความคิดในทางกาม, การละทิ้งความคิดในทางพยาบาท, การละทิ้งความคิดในทางเบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุ ท. ! วาจาชอบเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการ พูดเท็จ, การเว้นจากการ พูดยุให้แตกกัน, การเว้นจากการ พูดหยาบ, การเว้นจากการ พูดเพ้อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุ ท. ! การงานชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์, การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, การเว้นจากการประพฤตินอกในกามทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า สัมมากรรมันตะ.

ภิกษุ ท. ! อาชีวะชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! อริยสาวกในศาสนา นี้ ละมิจฉาชีพเสีย ดำเนินความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ, นี้เราเรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

ภิกษุ ท. ! ความเพียรชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนา นี้ ข่อมปลุกความพอใจ ข่อมพยายาม ข่อมปรารภความเพียร ข่อมระคองจิต ข่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ข่อมปลุกความพอใจ ข่อมพยายาม ข่อมปรารภความเพียร ข่อมระคองจิต

ยอมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมประคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว, นี้เราเรียกว่า สัมมาวายามะ

ภิกษุ ท. ! ความระลึกชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนานี้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณา เห็นภายในกาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา เห็นจิตในจิต อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม

มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, นี้เรา เรียกว่า สัมมาสติ.

ภิกษุ ท. ! ความตั้งใจมันชอบเป็นอย่างไร ?

ภิกษุ ท. ! ภิกษุในศาสนาี้ เพราะสังัดจากกามทั้งหลาย เพราะสังัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึง ฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่; เพราะวิตกวิจารณ์รำจับลง, เธอเข้าถึง ฌานที่สอง อันเป็นเครื่องพองใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อมและได้เสวยสุขด้วยนามกาย, ย่อมเข้าถึง ฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอรหันเจ้าทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกรู้ตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่. เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายแห่ง

โสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน, เธอยอมเข้าถึง ฌานที่ดี
อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา
แล้วแลอยู่, นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุ ท.! นี้เราเรียกว่า อริยสังคี่อหนทาง
เป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

มหา. ที. ๑๐/๓๔๘/๒๕๕.

บทที่ ๒๔

สมาธิทุกชั้นตอนใช้เป็นบาทฐาน
ในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด

ภิกษุ ท. ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ

เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง;

เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง;

เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง;

เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง;

เพราะอาศัยอากาสนันญายตนะบ้าง;

เพราะอาศัยวิญญาณ์ญายตนะบ้าง;

เพราะอาศัยอากิญจัญญายตนะบ้าง;

เพราะอาศัยเนวตัณญานาตัณญายตนะบ้าง;

เพราะอาศัยตัณญาเวทิตนิโรธบ้าง.

ภิกษุ ท. ! คำที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุ ท. ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ? ภิกษุ ท. ! ในกรณีนี้ ภิกษุ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌานอันมี วิตกวิจาร์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่. ในปฐมฌานนั้นมีธรรมคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ; เรอนั้นตามเห็นซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นหวัฟิ เป็นลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นดังผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นของไม่ใช่ตน. เธอดำรงจิต ด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุด้วยการ กำหนดว่า “นั่นสงบระงับ นั่นประณีต : นั่นคือธรรมชาติ เป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้. เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณ มีปฐมฌานเป็นบาทนั้น ย่อมถึง ความสิ้นไปแห่งอาสวะ; ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ก็เป็น โอปปาทิกะ อนาคามี ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้น

เป็นธรรมดา เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์มีในเบื้องต้นทำให้ประการและเพราะอำนาจแห่ง **ฉัมมราคะ** **ฉัมมหนัก** นั้น ๆ นั้นเอง.

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ทำด้วยหญ้าแห้ง กะรูปหุ่นดินบ้าง; สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงไกลยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้. ภิกษุ ท. ! ฉันทใดที่ฉันทนั้นที่ภิกษุสังัดจากกามสังัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌานอันมีวิตกวิจารณ์ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่ ดังนี้. ภิกษุ ท. ! ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุ ท. ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัย **ทุติยฌาน** บ้าง เพราะอาศัย **ตติยฌาน** บ้าง เพราะอาศัย **จตุตถฌาน** บ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดยท่านเองเดียวกันกับในกรณีแห่งปฐมฌานข้างบนนี้ทุกตัวอักษรทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งฌานเท่านั้น)

ภิกษุ ท. ! คำที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุ ท. ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัย อากาสนัญญาตนะบ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า? ภิกษุ ท. ! กรณีนี้ ภิกษุ เพราะก้าวล่วง รูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไป แห่งปฏิภมสัญญา เพราะการไม่มีใสใจ ซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึง อากาสนัญญาตนะ อันมี การทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่. ในอากาสนัญญาตนะนั้น มีธรรมคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ที่กำลังทำหน้าที่อยู่) °; เชนั้น ตามเห็น ซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นหวัฬ เป็นลูกศร เป็นความ ยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นดังผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นของไม่ใช่ตน. เธอดำรงจิตด้วยธรรม (คือขันธเพียงสี่) เหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตชาติ

---

๑. ผู้ศึกษาพึงสังเกตให้เห็นว่า ในพวก รูปฉน มีขันธครบห้าส่วน ใน อากาสนัญญาตนะ ถึง อากิญจัญญาตนะนั้น มีขันธเพียงสี่ คือ ขาดรูปขันธไป.

ด้วยการกำหนดว่า “นั่นสงพระจับ นั่นประณีต : นั่นคือ
 ธรรมชาติเป็นที่สงพระจับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืน
 ซึ่งอุภริทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย
 เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้. เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณ
 มีอากาสนัญจายตะเป็นบาทนั้น ย่อมถึง **ความสิ้นไปแห่ง
 อาสวะ**; ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ก็เป็น **โอปปาติกะ**
 อนาคตามีผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้น
 เป็นธรรมดา เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ มีในเบื้องต่ำ
 ห้าประการ และเพราะอำนาจแห่ง **อัมมราคะ อัมมหนักิ**
นั้น ๆ นั่นเอง.

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนนายขมังธนู หรือลูกมือ
 ของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ทำด้วยหญ้าแห้ง
 กะรูปหุ่นดินบ้าง; สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงไกล
 ยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้.

ภิกษุ ท. ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ที่ภิกษุ เพราะก้าวล่วง
 ซึ่งรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไป
 แห่งปฏิสมสัญญา เพราะการไม่ทำไว้ในใจซึ่งนันทตสัญญา
 จึงเข้าถึงอากาสนัญจายตะ อันมีการทำในใจว่า “อากาศ

“ไม่มีที่สุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่. ภิกษุ ท. ! ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุ ท. ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัย อากาสนัญญาตนะบ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยความข้อนี้ กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยวิญญาณ์ญาตนะ บ้าง เพราะอาศัย อากัญญาตนะบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดย ทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอากาสนัญญาตนะข้างบนนี้ทุกตัวอักษร ทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งฉานเท่านั้น).

ภิกษุ ท. ! ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล เป็นอัน กล่าวได้ว่าสัตถุญาสมบัตินี้มีประมาณเท่าใด อัญญาปฏิเวธ (การแทงตลอดอหัตตผล) ก็มีประมาณเท่านั้น.

ภิกษุ ท. ! ส่วนว่าอายตนะอีก ๒ ประการ กล่าวคือ เนวสัตถุญานาสัตถุญาตนะสมบัตินี้ และ สัตถุญาเวทิตนโรธ ซึ่งอาศัยสัตถุญาสมบัตินี้ เหล่านี้ นั้นเรากล่าวว่า เป็นสิ่งที่ ฌายีภิกษุผู้ฉลาดในการเข้าสมบัตินี้ ฉลาดในการออกจาก สมบัตินี้ จะพึงเข้าสมบัตินี้ ออกจากสมบัตินี้ แล้วกล่าวว่า เป็นอะไรได้เอง โดยชอบ ดังนี้.

๒๕

อริยสัจสี่โดยสังเขป

(ทรงแสดงด้วยความยึดในขั้นที่ ๕)

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐมีสื่ออย่างเหล่านี้,
สื่ออย่างเหล่าไหนเล่า ? สื่ออย่าง คือ :-

ความจริงอันประเสริฐ คือ ทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐ คือ เหตุให้เกิดทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐ คือ ความดับไม่เหลือของทุกข์,
และความจริงอันประเสริฐ คือ ทางดำเนินให้ถึง
ความดับ ไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์
เป็นอย่างไรเล่า ?

คำตอบ คือ

ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.

ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ?

ห้าอย่าง คือ ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่
รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ
คือ ทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือตัณหาอันใดนี้ ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจความเพลิน มักทำให้เพลิดเพลินยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม, ตัณหาในความมีความเป็น, ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ คือ เหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือของตัณหา นั้น ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหา นั้นเอง อันใด.

ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ คือ ความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุ ท. ! ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนิน
ให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือหนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘
นั่นเอง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ ความเห็นชอบ ความดำริ
ชอบ; การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ;
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.
ภิกษุ ท. ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐ คือ
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุ ท. ! เหล่านี้แลคือความจริงอันประเสริฐ
สี่อย่าง.

ภิกษุ ท. ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึง
ทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็น
เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,
นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์,” ดังนี้เถิด.

บทที่ ๒๖

อริยสัจ-ปฏิจจสมุปบาท

ภิกษุ ท. ! ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไรเล่า?

แม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์,

แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์,

แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์,

แม้โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย
ก็เป็นทุกข์,

การประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์,

ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก เป็นทุกข์,

ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น นั่นก็เป็นทุกข์ :

กล่าวโดยย่อ ปัญจอุปาทานขันธทั้งหลาย เป็นทุกข์.

ภิกษุ ท. ! นี้เรากล่าวว่า ทุกขอริยสัจ.

ภิกษุ ท. !   **ทุกขสมุทยอริยสัง** เป็นอย่างไรเล่า?

เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย   จึงมีสังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย   จึงมีวิญญาณ;
เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย   จึงมีนามรูป;
เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย   จึงมีสฬายตนะ;
เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย   จึงมีผัสสะ;
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย   จึงมีเวทนา;
เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย   จึงมีตัณหา;
เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย   จึงมีอุปาทาน;
เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย   จึงมีภพ;
เพราะมีภพเป็นปัจจัย   จึงมีชาติ;
เพราะมีชาติเป็นปัจจัย,
ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะ
โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย   จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :
ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุ ท. !   นี้เรากล่าวว่า **ทุกขสมุทยอริยสัง**.

ภิกษุ ท. ! ทุกขนิโรธอริยสัจ เป็นอย่างไรเล่า?

เพราะความจางคลายดับไป

โดยไม่เหลือแห่งวิชานันนั้นเทียว จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ;

เพราะมีความดับแห่งวิญญาณ จึงมีความดับแห่งนามรูป;

เพราะมีความดับแห่งนามรูป จึงมีความดับแห่งสพายตนะ;

เพราะมีความดับแห่งสพายตนะ จึงมีความดับแห่งผัสสะ;

เพราะมีความดับแห่งผัสสะ จึงมีความดับแห่งเวทนา;

เพราะมีความดับแห่งเวทนา จึงมีความดับแห่งตัณหา;

เพราะมีความดับแห่งตัณหา จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;

เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ;

เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ;

เพราะมีความดับแห่งชาติ นั้นแล

ชรามรณะ โสกะ ปริเทวะ

ทุกขะ โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น :

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุ ท. ! นี้เรากล่าวว่า ทุกขนิโรธอริยสัจ.

ภิกษุ ท. ! **ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา** ๑๖ ประการนี้
เป็นอย่างไรเล่า ?

มรรคอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ นี้
นั่นเอง, กล่าวคือ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ
สัมมาสมาธิ.

ภิกษุ ท. ! **นี่**เรากล่าวว่า

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ๑๖ ประการนี้.

ภิกษุ ท. ! **ธรรมอัน**เราแสดงแล้วว่า “เหล่านี้
คืออริยสัจทั้งหลาย ๔ ประการ” ดังนี้ เป็นธรรมอัน
สมณพราหมณ์ผู้รู้ทั้งหลายข่มขี้ไม่ได้ ทำให้เศร้าหมองไม่ได้
ติเตียนไม่ได้ กัดง้างไม่ได้ ดังนี้ อันใด อันเรากล่าวแล้ว;
ข้อนั้น เรากล่าว หมายถึงข้อความนี้, ดังนี้ แล.

๒๗

ความเป็นโสดาบัน
ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ

ภิกษุ ท. ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งใหญ่แห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตายเพราะร่างกายแตกดับ อาจได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหม່วนางอัปสรในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอ้อมเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้าอันเป็นของทิพย์อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้น ท้าวเธอก็ยังรอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุ ท. ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยป्लीแข้งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอน ๆ ไม่มีชาย, หากแต่เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถ รอดพ้นเสียได้ จากนรก จากกำเนิดเดรัจฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุ ท.! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ?
๔ ประการคือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบ
พร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยังลงมั่น ไม่หวั่นไหว
ในองค์พระพุทธเจ้า... ในองค์พระธรรม... ในองค์พระสงฆ์...
เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยศีลทั้งหลาย ชนิดเป็นที่พอใจ
ของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุ ท.! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับการได้
ธรรม ๔ ประการนี้ นั่น การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึงเสีย
ที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

บทที่ ๒๘

คุณสมบัติของพระโศดาบัน

กหบดี !

ในกาลใด ภัยเวรห้าประการ อันอริยสาวก ทำให้สงบราบังปได้แล้ว ด้วย, อริยสาวกประกอบพร้อมแล้วด้วยโศดาปัตตติยังคะสี ด้วย, อริยญาชรรรมเป็นชรรรม ที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ก็พยากรณ์ตนด้วยตน นั้นแหละ ว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดเสร็จฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิชาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นชรรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

คหบดี! ภัยเวร ๕ ประการ เหล่าไหนเล่า
อันอริยสาวกทำให้สงบรับได้แล้ว?

(๑) คหบดี! บุคคลผู้ ฆ่าสัตว์อยู่เป็นปกติ
ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐุธรรม (ปัจจุบัน) บ้าง,
ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิก (ในเวลาดังมา) บ้าง,
ย่อมเสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะปาณาติบาตเป็น
ปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้ว
จากปาณาติบาต ทำให้สงบรับได้แล้ว.

(๒) คหบดี! บุคคลผู้ ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้
ให้อยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐุธรรมบ้าง,
ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกข์
โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย;
ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจาก
อทินนาทาน ทำให้สงบรับได้แล้ว.

(๓) คหบดี! บุคคลผู้ ประพฤติผิดในกาม
ทั้งหลายอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐุธรรม
บ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวย

ทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะกามสุขมิจฉาจารเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากกามสุขมิจฉาจาร ทำให้สงบรับได้แล้ว.

(๔) คหบดี! บุคคลผู้ กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐุธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะมุสาวาทเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมุสาวาท ทำให้สงบรับได้แล้ว.

(๕) คหบดี! บุคคลผู้ ตีมสุราและเมรัยเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐุธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใด ในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะสุราเมรยปานะเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราเมรยปานะ ทำให้สงบรับได้แล้ว.

คหบดี! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรับได้แล้ว.

คหบดี! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยองค์แห่งโศดาบัน ๔ ประการ เหล่าไหนเล่า?

(๑) คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็น
ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น
ไม่หวั่นไหว ในพระพุทธรเจ้า (พุทธอเวจจปสาท) ว่า
“เพราะเหตุอย่างนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกล
จากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อม
ด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลก
อย่างแจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนที่ควรฝึกได้ อย่างไม่มี
ใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็น
ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ
จำแนกธรรมตั้งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) คหบดี! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็น
ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย ความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น
ไม่หวั่นไหว ในพระธรรม (ธัมมอเวจจปสาท) ว่า “พระธรรม
เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว เป็นสิ่งที่ผู้
ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้

และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควรกล่าวแก่ผู้อื่นว่า ท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ (สังฆอเวจฺจปฺปสาท) ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์ เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั่นแหละคือสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไปจะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วย ศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า (อริยกัณฺตศีล) : เป็นศีลที่ไม่ขาด ไม่

ทะเล ไม่ค้าง ไม่พริ้ว เป็นสีที่ปนไปจากค้นหา วิญญาณ
สรรเสริญ ไม่ถูกค้นหาและทฤษฎีลูปคล่า เป็นสีที่ปนไป
พร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

กหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว
ด้วยองค์แห่งโศดาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

.... ..

กหบดี ! ก็ อริยญายธรรม เป็นสิ่งที่อริยสาวก
เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา เป็น
อย่างไรเล่า ?

กหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อมทำได้
ในใจโดยแยบคายเป็นอย่างดี ซึ่งปฏิจกสมุปบาทนั้นเทียว
ดังนี้ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เพราะความเกิดขึ้น
แห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี;

เพราะความคับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงคับไป : ข้อนี้ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ เพราะมีอวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย; เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ; ... ฯลฯ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายคับไปไม่เหลือแห่งอวิชา นั้นนั่นเทียว, จึงมีความคับแห่งสังขาร; เพราะมีความคับแห่งสังขาร จึงมีความคับแห่งวิญญาณ; ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... เพราะมีความคับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”

กหบดี ! อริยธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวก เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

กหบดี !

ในกาลใดแล ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่
อริยสาวกทำให้สงบราบังได้แล้ว ด้วย, อริยสาวก เป็น
ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วย โสตาปัตติยังคะสีเหล่านี้ ด้วย,
อริยญาธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี
แห่งตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้นปรารถนาอยู่ที่พยากรณ์
ตนด้วยตนนั้นแหละว่า “เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิด
เจริญสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ
วิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน)
มีธรรมอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า ดังนี้ แล.

บทที่ ๒๕

ปาฏิหาริย์ สาม

แก้วกฐะ ! นี่ปาฏิหาริย์สามอย่าง ที่เราได้ทำให้
แจ่มด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้.

๓ อย่างอะไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ :-

๑. อิทธิปาฏิหาริย์
๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์
๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์

(๑) แก้วกฐะ! อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

แก้วกฐะ ! ภิกษุในกรณีนี้ กระทำอิทธิวิธมีประการต่าง ๆ :
ผู้เดียวแปลงรูปเป็นหลายคน, หลายคนเป็นคนเดียว, ทำที่
กำบังให้เป็นที่แจ้ง ทำที่แจ้งให้เป็นที่กำบัง, ไปได้ไม่
ขัดข้อง ผ่านทะลุฝา ทะลุกำแพง ทะลุภูเขา คุงไปใน
อากาศว่าง ๆ, ผุดขึ้นและดำรงอยู่ในแผ่นดินได้เหมือนในน้ำ,
เดินไปได้เหมือนน้ำ เหมือนเดินบนแผ่นดิน, ไปได้ใน

อากาศเหมือนนกมีปีก ทั้งที่ยังนั่งสมาธิคู้บัลลังก์. ลูกคลำ
ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์อานุภาพมาก ได้ด้วย
ฝ่ามือ. และแสดงอำนาจทางกายเป็นไปตลอดถึงพรหม
โลกได้. เกวัฏฐะ ! กุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสได้เห็นการ
แสดงนั้นแล้ว เขาบอกเล่าแก่กุลบุตรอื่นบางคน ที่ไม่
ศรัทธาเลื่อมใสว่าน่าอัศจรรย์นัก. กุลบุตรผู้ไม่มีศรัทธา
เลื่อมใส นั้น ก็จะฟังตอบว่า **วิชา** ชื่อ **คันธารี** มีอยู่ ภิกษุ
นั้นแสดงอิทธิวิธีด้วยวิชานั้นเท่านั้น. เกวัฏฐะ ! ท่านจะ
เข้าใจว่าอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าว
ตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ ?

“ฟังตอบได้ พระเจ้าข้า !”

เกวัฏฐะ!

เราเห็นโทษในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่อ
อิทธิปาฏิหาริย์.

---

๑. คันธารี ชื่อมนต์ แต่งโดยฤชิมีนามคันธาระ, อีกความหมายหนึ่ง
หมายถึงคำแปลว่าในแคว้นคันธาระ.

(๒) เกวัฏฐะ ! อาเทศนาปาฏิหาริย์นั้น เป็น
อย่างไรเล่า?

เกวัฏฐะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ข่อมทหายจิต ทายความรู้สึก
ของจิต ทายความตริก ทายความตรอง ของสัตว์เหล่าอื่น
ของบุคคลเหล่าอื่นได้ ว่า ใจของท่านเช่นนี้ ใจของท่าน
มีประการนี้ ใจของท่านมีด้วยอาการอย่างนี้. ... ฯลฯ ...
กุลบุตรผู้ไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ข่อมค้ำกุลบุตรผู้เชื่อผู้เลื่อมใส
ว่า **วิชา** ชื่อ **มณิกา** มีอยู่ ภิกษุนั้น กล่าวทายใจได้เช่นนั้น ๆ
ก็ด้วยวิชานั้น (หาใช่ปาฏิหาริย์ไม่), เกวัฏฐะ ! ท่านจะ
เข้าใจอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ข่อมกล่าวตอบ
ผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ?

“ฟังตอบได้ พระเจ้าข้า!”

เกวัฏฐะ !

เราเห็นโทษในการแสดง อาเทศนาปาฏิหาริย์
ดังนี้แล จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่อ
อาเทศนาปาฏิหาริย์.

(๓) เกวัญญะ! อนุศาสนีปาฏิหาริย์ นั้นเป็น
อย่างไรเล่า?

เกวัญญะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมสั่งสอนว่า “ท่านจงตริก
อย่างนี้ ๆ อย่าตริกอย่างนั้น ๆ, จงทำไว้ในใจอย่างนี้ ๆ
อย่าทำไว้ในใจอย่างนั้น ๆ, จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้ ๆ แล้ว
แลอยู่” ดังนี้. เกวัญญะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์.

เกวัญญะ ! ข้ออื่นยังมีอีก : ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้
เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบเอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ
ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝีกคนควรฝึกได้โดยไม่มี
ใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว
จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์. ตถาคตนั้น ทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้
กับทั้งเทวดา มาร พรหม หมู่สัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์
เทวดาพร้อมทั้งมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่น
ให้รู้แจ้งตาม. ตถาคตนั้นแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น –
ท่ามกลาง – ที่สุด, ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถะ
และพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง. คหบดีหรือบุตร
คหบดี หรือผู้เกิดในตระกูลใดตระกูลหนึ่งในภายหลังก็ดี

ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว เกิดศรัทธาในตถาคต. เขาผู้ประกอบ ด้วยศรัทธา ย่อมพิจารณาเห็นว่า “ฆราวาสคับแคบ เป็นทาง มาแห่งธุลี, บรรพชาเป็นโอกาสว่าง; การที่คนอยู่ครองเรือน จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว เหมือนสังข์ที่เขาขัดแล้วนั้น ไม่ทำได้โดยง่าย. ถ้ากระไร เราจะปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสายะ ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องกับด้วยเรือนเกิด”, ดังนี้. โดยสมัยอื่น ต่อมา เขาละกองสมบัติน้อยใหญ่และวงศ์ญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องกับ ด้วยเรือนแล้ว. ภิกษุนี้ ผู้บวชแล้วอย่างนี้ สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและ โจร, มีปกติเห็นเป็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้ว่าเป็นโทษ เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย, ประกอบ แล้วด้วยกายกรรม วจีกรรมอันเป็นกุศล, มีอาชีพะบริสุทธิ์, ถึงพร้อมด้วยศีล, มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย, ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ, มีความสันโดษ.

แก้วกฐะ ! ภิกษุถึงพร้อมด้วยศีล เป็นอย่างไรเล่า?

แก้วกฐะ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการทำสัตว์
มีชีวิตให้ตกลงไป เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วาง
ท่อนไม้และศาสตราเสียแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดู
กรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอยู่.
แก้วกฐะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนิปาฏิหาริย์.

แก้วกฐะ ! ภิกษุนั้น ครั้นจิตตั้งมั่นบริสุทธิพร้อมใส
ไม่มีกิเลสปราศจากอุปกิเลส เป็นธรรมชาติอ่อนโยน
ควรแก่การงาน ตั้งอยู่ได้อย่างไม่หวั่นไหว เช่นนี้แล้ว,
เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออาสวักขญาณ. เธอย่อมรู้ชัด
ตามที่เป็นจริงว่า “นี่ทุกข์, นี่เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,
นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับ
ไม่เหลือแห่งทุกข์”; และรู้ชัดตามที่เป็นจริงว่า “เหล่านี้
อาสวะ, นี่เหตุเกิดขึ้นแห่งอาสวะ, นี่ความดับไม่เหลือแห่ง
อาสวะ, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ”.
เมื่อเธอรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็พ้นจากกามาสวะ
ภวาสวะ อวิชชาสวะ. ครั้นจิตหลุดพ้นแล้วก็เกิด ญาณหยั่งรู้

ว่า “จิตพ้นแล้ว”. เธอรู้ซัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่
จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อ
ความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้. เกวัญภูชะ ! เปรียบเหมือน
ห้วงน้ำใสที่ไหลเขาไม่ขุ่นมัว, คนมีจักษุศิโยนอยู่บนฝั่งใน
ที่นั่น, เขาเห็นหอยต่าง ๆ บ้าง กวาดและหินบ้าง ผุงปลาบ้าง
อันหยุคอยู่และว่ายน้ำไปในห้วงน้ำนั้น, เขาจะสำเหนียกใจ
อย่างนี้ว่า “ห้วงน้ำนี้ใส ไม่ขุ่นเลย หอย ก้อนกวาด ปลา
ทั้งหลายเหล่านี้หยุคอยู่บ้าง ว่ายน้ำบ้าง ในห้วงน้ำนั้น” ดังนี้;
ฉันใดก็ฉันนั้น. เกวัญภูชะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนิปาฏิหาริย์.

เกวัญภูชะ ! เหล่านี้แล ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ที่เรา
ได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้
ตามด้วย.

บทที่ ๓๐

ผู้โยกเลิกนิพพาน

ภิกษุ ท. ! ภิกษุ เมื่อประกอบพร้อมด้วยธรรม
สี่อย่างแล้ว ไม่อาจที่จะเสื่อมเสีย มีแต่จะอยู่โยกเลิกนิพพาน
อย่างเดียว. ธรรมสี่อย่างอะไรบ้างเล่า ?

ธรรมสี่อย่างคือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล,
เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย,
เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ,
เป็นผู้ตามประกอบในชาครियธรรมอยู่เนื่องนิจ.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล เป็น
อย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ที่มีศีล,
มีการสำรวมด้วยปาติโมกขสังวร, มีมรรยาทและโคจร
สมบูรณ์อยู่, เป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้เล็กน้อย,
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุ ท. ! ภิกษุ
อย่างนี้ ชื่อว่าเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์
ทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้
ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก,
ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย และได้รับ
ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว ก็ไม่รวบถือเอาทั้งหมด และไม่
แยกถือเอาเป็นส่วน ๆ; สิ่งที่เป็นอกุศลลามก คืออกิขณา
และโทมนัส มักไหลไปตามภิกษุผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก
ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใดเป็นเหตุ,
เธอก็ปฏิบัติเพื่อปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, เฮอร์ักษา และถึง
ความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ. ภิกษุ ท. !
ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุ เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ
เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุ ท. ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดย
แบบคายแล้วจึงฉันอาหาร, ไม่ฉันเพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อมัวเมา

---

๑. คือไม่ถือเอาเป็นอารมณ์สำหรับยินดีในร้าย ทั้งโดยส่วนรวม
และส่วนปลีกย่อย ของอารมณ์นั้น ๆ.

ไม่ฉันทเพื่อประดับ ไม่ฉันทเพื่อตกแต่ง, แต่ฉันทเพียงเพื่อให้
 ภายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกันความลำบาก
 เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ โดยกำหนดรู้ว่า “เราจะกำจัด
 เวทนาเก่า (คือหิว) เสียแล้ว ไม่ทำเวทนาใหม่ (คืออิมจนอิคฉัด)
 ให้เกิดขึ้น, ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษเพราะ
 อาหาร และความอยู่ผาสุกสำราญจะมีแก่เรา” ดังนี้. ภิกษุ ท. !
 ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ.

ภิกษุ ท. ! ภิกษุ เป็นผู้ตามประกอบใน
 ชาคริยธรรมอยู่เนื่องนิจ เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุ ท. !
 ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมชำระจิตให้หมดจดสิ้นเชิงจาก
 กิเลสที่กั้นจิต ด้วยการเดินจงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดวัน
 ยันค่ำไปจนตื่นยามแรกแห่งราตรี, ครั้นยามกลางแห่งราตรี
 ย่อมสำเร็จการนอนอย่างราชสีห์ (คือ) ตะแคงข้างขวา เท้า
 เหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น, ครั้นยามสุดท้าย
 แห่งราตรี กลับลุกขึ้นแล้ว ก็ชำระจิตให้หมดจดสิ้นเชิงจาก
 กิเลสที่กั้นจิต ด้วยการเดินจงกรม และด้วยการนั่งอีก.
 ภิกษุ ท. ! ภิกษุอย่างนี้ ชื่อว่า เป็นผู้ตามประกอบใน
 ชาคริยธรรมอยู่เนื่องนิจ

ภิกษุ ท.! ภิกษุ เมื่อประกอบพร้อมด้วยธรรม
สี่อย่างเหล่านี้แล้ว ไม่อาจที่จะเสื่อมเสีย มีแต่จะอยู่ใกล้
นิพพานอย่างเฉียวแล.

จตุกก. อี. ๒๑/๕๐/๓๗.

บทที่ ๓๑

ลักษณะแห่งอินทริยภาวนาชั้นเลิศ

อานนท์! อินทริยภาวนาชั้นเลิศ (อนุตตรา
อินทริยภาวนา) ในอริยวินัย เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์! ในกรณีนี้ อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ –
ไม่เป็นที่ชอบใจ – เป็นที่ที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ
เกิดขึ้นแก่ภิกษุ เพราะเห็นรูปด้วยตา. ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่าง
นี้ว่า “อารมณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรานี้ เป็นสิ่งที่มีปัจจัย
ปรุงแต่ง (สังขต) เป็นของหายาบ ๆ (โอพาริก) เป็นสิ่งที่
อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น (ปฏิจฺจ สมุပ္ปนฺน); แต่มีสิ่งโน้น
ซึ่งรองรับและประณีต, กล่าวคือ อุเบกขา” ดังนี้. (เมื่อรู้ชัด
อย่างนี้) อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ – ไม่เป็นที่ชอบใจ –
เป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแก่
ภิกษุนั้นย่อมดับไป อุเบกขายังคงดำรงอยู่.

อานนท์! อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ – ไม่เป็นที่ชอบใจ – เป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแล้วแก่ภิกษุ นั้น ย่อมดับไปเร็วเหมือนการกะพริบตาของคน ส่วนอุเบกขายังคงเหลืออยู่.

อานนท์! นี้แล เราเรียกว่า อินทรีย์ภาวนาชั้นเลิศ ในอริยวินัย ในกรณีแห่ง รูปที่รู้แจ้งด้วยจักขุ.

(ในกรณีแห่ง เสียงที่รู้แจ้งด้วยโสตะ กลิ่นที่รู้แจ้งด้วยฆานะ รสที่รู้แจ้งด้วยชิวหา โผฏฐัพพะที่รู้แจ้งด้วยผิกาย และ ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้โดยหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน; ต่างกันแต่อุปมาแห่งความเร็วในการดับแห่งอารมณ์นั้น ๆ, คือในกรณีแห่งเสียงเปรียบด้วยความเร็วแห่ง การคิดนี้ว่ามี เป็นต้น).

อุปรี. ม. ๑๔/๕๔๒-๕๔๕/๘๕๖-๘๖๑.

(เรื่องที่ควรดูประกอบด้วยกับบทนี้ อยู่ในบทที่ ๓๕ หน้า ๑๑๕ เรื่อง นิพพานเพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ).

บทที่ ๓๒

สิ้นกิเลสแล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าสิ้นไปเท่าไร

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนรอยนิ้วมือหรือ รอยนิ้วหัวแม่มือ ย่อมปรากฏอยู่ที่ค้ำเครื่องมือของพวกช่างไม้ หรือลูกมือของพวกช่างไม้ แต่เขาก็ไม่มีความรู้ที่ ค้ำเครื่องมือของเรา วันนี้สึกไปเท่านี้ วานนี้สึกไปเท่านี้ วันอื่น ๆ สึกไปเท่านี้ ๆ คงรู้แต่ว่ามันสึกไป ๆ เท่านั้น, นี้ฉันใด; ภิกษุ ท. ! เมื่อภิกษุตามประกอบภาวนาอยู่ ก็ไม่รู้อย่างนี้ว่า วันนี้ อาสวะของเราสิ้นไปเท่านี้ วานนี้สิ้นไปเท่านี้ วันอื่น ๆ สิ้นไปเท่านี้ ๆ รู้แต่เพียงว่า สิ้นไปในเมื่อมันสิ้นไป ๆ เท่านั้น, ฉันใดก็ฉันนั้น.

บทที่ ๓๓

ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก จะถึงที่หมายต้องเดินเอาเอง

“ก็สาวกของพระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมกล่าวสอน
พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ ทุก ๆ รูปได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุด
อย่างยิ่งหรือ ? หรือว่าไม่ได้บรรลุ ?” พราหมณ์ผู้หนึ่งทูลถาม
พระผู้มีพระภาค.

พราหมณ์ ! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน
พร่ำสอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็น
ผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็น
ปัจจัย, ที่พระนิพพานก็ยังตั้งอยู่, หนทางที่ยังสัควิให้ถึงนิพพาน ก็ยัง
ตั้งอยู่. พระโคตมผู้ชักชวน (เพื่อดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่, ทำไม้น้อยพวก
ที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”

พราหมณ์! เราจักขออนถามท่านในเรื่องนี้, ท่านจงตอบตามควร. ท่านเป็นผู้ชำระในหนทางไปสู่เมืองราชคฤห์มิใช่หรือ? มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหาและกล่าวกับท่านว่า “ท่านผู้เจริญ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงชี้บอกทางไปเมืองราชคฤห์แก่ข้าพเจ้าเถิด” ดังนี้; ท่านก็จะกล่าวกะบุรุษผู้นั้นว่า “มาซิท่าน ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบบ้านชื่อโน้น แล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น จักเห็นสวนและป่าอันน่ารื่นรมย์ จักเห็นภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ของเมืองราชคฤห์” ดังนี้. บุรุษนั้นอันท่านพร่ำบอก พร่ำชี้ให้เป็นอย่างนี้ ก็ยังถือเอาทางผิด กลับหลังตรงกันข้ามไป, ส่วนบุรุษอีกคนหนึ่ง ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ. พราหมณ์เอ๋ย! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย ที่เมืองราชคฤห์ก็ยังตั้งอยู่ ท่านผู้ชี้บอกก็ยังตั้งอยู่ แต่ทำไมบุรุษผู้หนึ่งกลับหลงผิดทาง ส่วนบุรุษอีกผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ?

“พระ โคดมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจักทำอะไรได้เล่า,
เพราะข้าพเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น”

พราหมณ์ ! ฉันใดก็ฉันนั้นแล, ที่พระนิพพาน
ก็ยังคงตั้งอยู่ ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังคงตั้งอยู่ เรา
ผู้ชักชวนก็ยังคงตั้งอยู่; แต่สาวกแม้เรากล่าวสอนพราสาทอน
อยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จ
ถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

พราหมณ์ ! ในเรื่องนี้ เราก็จักทำอะไรได้เล่า,
เพราะเราเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น.

บทที่ ๓๔

เหตุให้ไม่ปรินิพพานในปัจจุบัน

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ! อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรเป็นปัจจัย ที่ทำให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในภวัฏฐกรรม (ปัจจุบัน)?”

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! รูป ทั้งหลายที่จะพึงรู้ได้ ด้วยจักขุ มีอยู่, เป็นรูปที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด. ถ้าว่า ภิกษุยอมเพลิดเพลิน พร้าสรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งรูปนั้นแล้วไซ้; เมื่อภิกษุ นั้นเพลิดเพลิน พร้าสรรเสริญ เมามกซึ่งรูปนั้นอยู่, วิญญาณนั้น เป็นวิญญาณอันตัณหาในอารมณ์คือรูป อาศัยแล้ว วิญญาณนั้นคืออุปาทาน.°

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! ภิกษุผู้มีอุปาทาน ย่อมไม่ ปรินิพพาน.

[ในกรณีแห่ง เสียง ที่จะพึงรู้สีกด้วยโสตะ กลิ่น ที่จะพึง รู้สีกด้วยฆานะ รส ที่จะพึงรู้สีกด้วยชีวหา สัมผัสทางกาย ที่จะพึง

รู้สึกด้วยกายะ (ผิวกายทั่วไป) และ ธรรมารมณฺ์ ที่จะพึงรู้สึกด้วยมณะ ก็ได้ตรัสไว้ด้วยความทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่จะพึงรู้ได้ด้วยจักขุ ข้างบนนั้น].

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! นี้แล เป็นเหตุ นี้เป็นปัจจัยที่ทำให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม (ปัจจุบัน).

สฬท. ตี. ๑๘/๑๒๘/๑๗๘.

-
๑. ในที่นี้หมายถึงวิญญาณที่รู้สึกต่อความเพลิน และความมัวเมาในรูปนั้น ไม่ใช่จักขุวิญญาณที่เห็นรูปตามธรรมดา

บทที่ ๓๕

หมด “อาหาร” กนิพพาน

ภิกษุ ท. ! ถ้าไม่มีราคะ ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา
ใน อาหารคือคำข้าว ก็ดี ใน อาหารคือผัสสะ ก็ดี ใน อาหาร
คือมโนสังขเจตนา ก็ดี ใน อาหารคือวิญญาณ ก็ดี แล้วไซ้,
วิญญาณก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้
ในสิ่งนั้น ๆ. วิญญาณตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้
ในที่ใด, การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มี ในที่นั้น;
การก้าวลงแห่งนามรูปไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขาร
ทั้งหลาย ย่อมไม่มีในที่นั้น; ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย
ไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีใน
ที่นั้น; การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ชาตชรา
และมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; ชาตชราและมรณะ
ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุ ท. ! เราเรียก “ที่” นั้นว่า
เป็น “ที่ไม่โศก ไม่มีธุลี และไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้.

ภิกษุ ท. ! เปรียบเหมือนเรือนยอดหรือศาลา
เรือนยอด ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหรือใต้ก็ตาม เป็นเรือน

มีหน้าต่างทางทิศตะวันออก. ครั้นดวงอาทิตย์ขึ้นมา
แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ส่องเข้าไปทางช่องหน้าต่างแล้ว
จักตั้งอยู่ที่ส่วนไหนแห่งเรือนนั้นเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์
จักปรากฏที่ฝาเรือนข้างในด้านทิศตะวันตก พระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท. ! ถ้าฝาเรือนทางทิศตะวันตกไม่มีเล่า
แสงแห่งดวงอาทิตย์นั้นจักปรากฏอยู่ที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น
จักปรากฏที่พื้นดิน พระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท. ! ถ้าพื้นดินไม่มีเล่า แสงสว่างแห่ง
ดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น
จักปรากฏในน้ำพระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท. ! ถ้าน้ำไม่มีเล่า แสงสว่างแห่งดวง
อาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหนอีก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น
ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏแล้ว พระเจ้าข้า !”

ภิกษุ ท.! ฉันใดก็ฉันนั้นแล : ถ้าไม่มีราคะ ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา ในอาหารคือคำข้าวก็ดี ในอาหารคือผักสะกี้ดี ในอาหารคือมโนสังยุเจตนาก็ดี ในอาหารคือวิญญาณก็ดี แล้วไซ้, วิญญาณก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญองงามอยู่ไม่ได้ ในอาหารคือคำข้าว เป็นต้นนั้น ๆ. วิญญาณตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญองงามอยู่ไม่ได้ ในที่ใด, การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การก้าวลงแห่งนามรูปไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายย่อมไม่มีในที่นั้น; ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลายไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ชาติขราและมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; ชาติขรามรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุ ท.! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น “ที่ไม่โสภ” ไม่มีฐิติ และไม่มีควมคับแค้น” ดังนี้.

บทที่ ๓๖

กฏอิทัปปัจจยตา หรือ หัวใจปฏิจจสมุปบาท

อิมสุมี สติ	อิทั โหติ
เมื่อสิ่งนี้ มี	สิ่งนี้ ย่อมมี
อิมสุสุปปาทา	อิทั ออุปชชติ
เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้	สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น
อิมสุมี อสติ	อิทั นโหติ
เมื่อสิ่งนี้ ไม่มี	สิ่งนี้ ย่อมไม่มี
อิมสุส นิโรธา	อิทั นิรุชฌติ
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้	สิ่งนี้ จึงดับไป

ม. ม. ๑๓/๓๕๕/๓๗๑.

นิทาน.ส. ๑๖/๘๔/๑๕๔,...๑๓๑...

บทที่ ๓๗

ปฏิเสธสมุปบาท คือ ธรรมอันเป็นธรรมชาติ อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น

“ภิกษุ ท. ! อะไรเล่าที่เรียกว่า ปฏิเสธสมุปบาท ?”

ภิกษุ ท. ! :

เพราะมีอวิชชา	เป็นปัจจัย	จึงมี	สังขารทั้งหลาย;
เพราะมีสังขาร	เป็นปัจจัย	จึงมี	วิญญูณ;
เพราะมีวิญญูณ	เป็นปัจจัย	จึงมี	นามรูป;
เพราะมีนามรูป	เป็นปัจจัย	จึงมี	สพายตนะ;
เพราะมีสพายตนะ	เป็นปัจจัย	จึงมี	ผัสสะ;
เพราะมีผัสสะ	เป็นปัจจัย	จึงมี	เวทนา;
เพราะมีเวทนา	เป็นปัจจัย	จึงมี	ตัณหา;
เพราะมีตัณหา	เป็นปัจจัย	จึงมี	อุปาทาน;
เพราะมีอุปาทาน	เป็นปัจจัย	จึงมี	ภพ;
เพราะมีภพ	เป็นปัจจัย	จึงมี	ชาติ;

เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย, ชรามณะโสกะปริเทวะทุกขะ
โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุ ท. ! นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิชานัน นันเทียว,

จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับ แห่ง สังขาร

จึงมีความดับ แห่ง วิญญาณ;

เพราะมีความดับ แห่ง วิญญาณ

จึงมีความดับ แห่ง นามรูป;

เพราะมีความดับ แห่ง นามรูป

จึงมีความดับ แห่ง สฬายตนะ;

เพราะมีความดับ แห่ง สฬายตนะ

จึงมีความดับ แห่ง ผัสสะ;

เพราะมีความดับ แห่ง ผัสสะ

จึงมีความดับ แห่ง เวทนา;

เพราะมีความคับ แห่ง เวทนา

จึงมีความคับ แห่ง ตัณหา;

เพราะมีความคับ แห่ง ตัณหา

จึงมีความคับ แห่ง อุปาทาน;

เพราะมีความคับ แห่ง อุปาทาน

จึงมีความคับ แห่ง ภพ;

เพราะมีความคับ แห่ง ภพ

จึงมีความคับ แห่งชาติ;

เพราะมีความคับ แห่ง ชาติ นั้นแล

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะ โทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงดับสิ้น :

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี
ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้.

บทที่ ๓๘

ปัญญา สติ กับนามรูปดับ เพราะวิญญาณดับ

“ข้าแต่พระองค์ผู้เฝ้าทุกข ! ข้าพระองค์กราบทูลถามแล้ว
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมนั้น คือปัญญาและสติกับนามรูป
แก่ข้าพระองค์เถิด; ปัญญาและสติกับนามรูปนั้นจะดับไปที่ไหน ?

อชิตะ ! ท่านถามปัญหานั้นข้อใด เราจะแก้ปัญหา
ข้อนั้นแก่ท่าน :

นามและรูป ย่อมดับไม่เหลือในที่ใด,
ปัญญาและสติกับนามรูปนั้น ก็ย่อมดับไปในที่นั้น,
เพราะความดับไปแห่งวิญญาณ แล.

สุตฺต. พุ. ๒๕/๕๓๐/๔๒๕.

ฎฬนฺี. พุ. ๓๐/๒๐-๒๑/๘๐, ๗๕.

บทที่ ๓๕

นิพพานเพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ

อานนท์! ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนั้นแล้ว ย่อมได้เฉพาะซึ่งอุเบกขาว่า “ถ้าไม่ควรมี และไม่พึงมีแก่เรา, ก็ต้องไม่มีแก่เรา; สิ่งใดมีอยู่ สิ่งใดมีแล้ว, เราจะละสิ่งนั้นเสีย” ดังนี้. ภิกษุ (บางรูป) นั้น ย่อมไม่เพติดเพติน ไม่พำราสรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ ซึ่งอุเบกขานั้น, เมื่อไม่เพติดเพติน ไม่พำราสรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ ซึ่งอุเบกขานั้น, วิญญาณของเธอก็ไม่เป็นธรรมชาติอาศัยซึ่งอุเบกขานั้น ไม่มีอุเบกขานั้นเป็นอุปาทาน.

อานนท์! ภิกษุผู้ไม่มีอุปาทาน ย่อมปรินิพพาน
แล.

บทที่ ๔๐

การปรินิพพาน

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมี และยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า. เปรียบเหมือนภานะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้ว และยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉะนั้น; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉะนั้น.

วัยของเรา แก่หง่อมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว, เราจักละพวกเธอไป. สรรณะของตัวเองเราได้ทำไว้แล้ว.

ภิกษุ ท.! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล เป็นอย่างดี มีความดำรงอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด.

ในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

บทที่ ๔๑

ผู้หลุดพ้นได้เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น

ในกาลไหน ๆ ท่านเหล่าใด
เห็นภัยในความยึดถือ
อันเป็นเหตุให้เกิดและให้ตายแล้ว
เลิกยึดมั่น ถือมั่น หลุดพ้นไปได้
เพราะอาศัยนิพพาน
อันเป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งความเกิดความตาย;
เหล่าท่านผู้เช่นนั้น
ย่อมประสบความสุข ลุพระนิพพานอันเป็นธรรมเกษม
เป็นผู้ดับเย็นได้ ในปัจจุบันนี้เอง
ล่วงเวรล่วงภัยทุกอย่างเสียได้
และก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งความทุกข์ทั้งปวง.

บทที่ ๔๒

ธรรมเป็นส่วนแห่งวิชา

ภิกษุ ท. ! ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ เป็นส่วนแห่งวิชา มีอยู่. ๒ อย่าง อะไรเล่า ? ๒ อย่าง คือ

สมณะและวิปัสสนา.

ภิกษุ ท. ! สมณะ เมื่ออบรมแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ? อบรมแล้ว จิตจะเจริญ. จิตเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ? เจริญแล้วจะ ละระาคะได้.

ภิกษุ ท. ! วิปัสสนาเล่า เมื่อเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ? เจริญแล้ว ปัญญาจะเจริญ. ปัญญาเจริญแล้วจะได้ประโยชน์อะไร ? เจริญแล้วจะ ละอวิชชาได้แล.

บทที่ ๔๓

คำชี้ชวนวิงวอน

ภิกษุ ท. ! โยคกรรม อันเชอพึงกระทำ เพื่อให้รู้ว่า
“นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับสนิทแห่งทุกข์
นี่ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์”.

นิพพาน เราได้แสดงแล้ว,
ทางให้ถึงนิพพาน เราก็ได้แสดงแล้ว แก่เธอทั้งหลาย.
กิจใด ที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล
อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย,
กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอ.

นั่น โคนไม้; นั่น เรือนว่าง.
พวกเธอจงเพียรเผากิเลส, อย่าได้ประมาท,
อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลย.
นี่แหละ วาจาเครื่องพร่ำสอนของเรา แก่เธอทั้งหลาย.

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธทวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆกลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธทวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโฆษาจารย์) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธทวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลึกลับสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวพันเลื่อนลึกลับ ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคมาชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช่คำของพระพุทธรเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธทวจน เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธทวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนจรรยาวัธที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธรเจ้า จึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธทวจน” ซึ่งเป็นพลังเงิบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้อะสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับว่า ท่านพระอาจารย์กสิณฤทธิ์ โสคติโส เกรงครัดในข้อวัตรปฏิบัติตามแนวทางของท่าน พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ภายใต้วินัยอันเป็นพุทธบัญญัติ การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไปเมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัตถธรรมให้คงมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น ฆราวาสกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์กสิณฤทธิ์ โสคติโส ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมด อยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัตถธรรมให้คงมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ ด้วยวิธีต่างๆ นั่นคือ **เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง** เมื่อรู้ประกาย เห็นได้ด้วยตนเองแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งคั้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็ถือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อุปถัมภ์ของพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง
ค้นหาข้อมูลได้จาก
www.watnapp.com

หากมีความงานงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความงานงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์

สำนักงานใหญ่ : ๑๖/๘๘ ชั้น ๒ ซอยสุขุมวิท ๖๘ ถนนสุขุมวิท
แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๒๐
โทรศัพท์ ๐๒-๓๔๔-๘๓๖๐ - ๑ โทรสาร ๐๒-๓๕๘-๒๑๘๔
เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : info@buddhakos.org

ประสานงานและเผยแพร่ : มูลนิธิพุทธโฆษณ์ อาคารภคินท์
๕ ถนนรัชดาภิเษก แขวงดินแดง, เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐
โทร.๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘, ๐๘๑-๕๑๓-๑๖๑๑

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษณ์” ธนาคารกสิกรไทย สาขาย่อยตลาดไท
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๔๘๔-๒-๑๐๘๗๗-๘

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

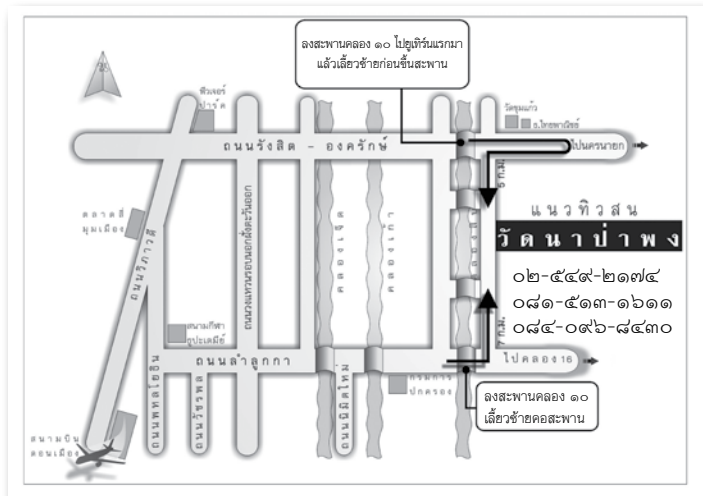
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดยพระอาจารย์ศีกฤทธิ์ โสตถิผโล ได้ที่

- media.watnapahpong.org , www.nap-tv.com ,
www.watnapp.com (ธรรมบรรยายคำวันเสาร์) ทั้งภาพและเสียงตั้งแต่ ๑๙.๐๐ น.
- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๖.๔๐ น. ,
FM ๑๐๖.๐ MHz (คลื่นครอบครัวข่าว) จันทร์-ศุกร์ เวลา ๐๕.๐๐ - ๐๕.๓๐ น.
- ทีวี่ดาวเทียมช่อง A I Biz Net Tong Hua เวลา ๐๕.๐๐ - ๐๕.๓๐ น.
และ เวลา ๐๖.๐๐ - ๐๗.๐๐ น.

แผนที่วัดนาป่าพง

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกไทยฉบับสยามรัฐ

พุทธวจน ฉบับธรรมโฆษณ

(ชุดจากพระโอษฐ์ ผลงานแปลพุทธวจนของท่านพุทธทาสภิกขุ)

พุทธวจน ฉบับตรวจแก้

(จัดพิมพ์โดยมูลนิธิพุทธโฆษณ)

ร่วมจัดทำโดย

กลุ่มละนันทิ, กลุ่มพุทธโอษฐ์,

กลุ่มธรรมะสีขาว, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,

กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,

กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กลุ่มวิชาเขต-หาคใหญ่,

ชมรมพุทธบริษัทศากยบุตร,

คุณสุธี วชิระสมบูรณ์, คุณสายทิพย์ ยิวเทพากร, คุณอมฤต ชัยบุตร,

คุณพิมพ์จันทร์ วิภูกตานนท์, คุณวิจิตรา คุปต์ขีชัย, คุณวงสิริ เอี้ยวเหล็ก

คุณมานพ พุ่มเข็ม และครอบครัว, คุณदनัย วงศาโรจน์ และครอบครัว,

คุณสุเทพ กุลสิงห์ และครอบครัว, คุณวราภรณ์ ตักดี และครอบครัว

นายกเทศมนตรีบางคูวัด คุณพลิชฐ์ มะลิ,

บริษัท ท้างพระจันทร์โฮสเทล จำกัด, บริษัท ไทยควอลิตี้ แลนด์ แอนด์ เฮ้าส์ จำกัด,

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว
จิตจึงดำรงอยู่;

เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่
จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี;

เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี
จิตจึงไม่หวาดสะอุ้ง;

เมื่อไม่หวาดสะอุ้ง
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนนั้นเทียว.

เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาทิยะ ! เมื่อใด เธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น,
ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง,
ได้กลิ่น, ลิ้มรส, สัมผัสทางผิวหนัง,
ก็สักว่า คม ลิ้ม สัมผัส,
ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้ง แล้ว ;
เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.

เมื่อใด “เธอ” ไม่มี ;
เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้, ไม่ปรากฏในโลกอื่น,
ไม่ปรากฏในระหว่างโลกทั้งสอง :
นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ ละ.

อ.พ. ๒๕/๘๓/๔๕.

สี่ธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการ
จัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี ในการจัดทำหรือ
เผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ เพื่อรักษาความถูกต้อง
ของข้อมูล ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวก
และประหยัด ติดต่อได้ที่ คุณศรษา โทร. ๐๘๑-๕๑๑๑-๑๖๑๑ หรือ
คุณอารีวรรณ โทร. ๐๘๕-๐๕๘-๖๘๘๘

